

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

TIDSKRIFT FÖR HEMMET,

TILLEGNAD

NORDENS QVINNOR.

1880.

22:a årgången

6:e häft.

Innehåll:

STOCKHOLM,

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG.

ORIGINALOMSLAG SAKNAS

36. Hemmets ord.

Rättelse.

I 6:te häftet 22:dra årg. har i uppsatsen öfver Edmund Gammals bok fyra ord blifvit förbigångna, hvaraf uppstått en omening, som bör rättas enligt nedanstående anvisning:

Sid. 325, rad 5 uppifrån, *står*:

Förtjensterna hafva vi icke velat, icke heller för bokens skull ansett oss behöfva förtiga.

Skall vara:

Förtjensterna hafva vi framhållit; bristerna hafva vi icke *velat*, icke heller för bokens skull ansett oss *behöfva* förtiga.

ningen, då skandinavernas stamfader lekte under samma tjäll med sin jämnåriga broder, hinduernas och persernas ättefader. Båda vädjade i sorgsna stunder med detta samma ord om tröst och hjälp hos en myndighet, hvilken för dåtidens barn som för nutidens var den käraste och bästa. Väl uttalades modersnamnet då på ett något annat sätt än nu, men de förändringar hemmets yppersta ord under så många uppvuxna och åter bortdöda slägtled

1870

1. The first year of the year 1870 was a year of great activity for the people of the United States. The country was in the midst of a great industrial revolution, and the people were striving to improve their condition. The year was marked by the opening of the new year, and the people were full of hope and confidence.

2. The second year of the year 1870 was a year of great activity for the people of the United States. The country was in the midst of a great industrial revolution, and the people were striving to improve their condition. The year was marked by the opening of the new year, and the people were full of hope and confidence.

3. The third year of the year 1870 was a year of great activity for the people of the United States. The country was in the midst of a great industrial revolution, and the people were striving to improve their condition. The year was marked by the opening of the new year, and the people were full of hope and confidence.

4. The fourth year of the year 1870 was a year of great activity for the people of the United States. The country was in the midst of a great industrial revolution, and the people were striving to improve their condition. The year was marked by the opening of the new year, and the people were full of hope and confidence.

5. The fifth year of the year 1870 was a year of great activity for the people of the United States. The country was in the midst of a great industrial revolution, and the people were striving to improve their condition. The year was marked by the opening of the new year, and the people were full of hope and confidence.

36. Hemmets ord.

»Det hör till hjärtats många hemligheter,
Att älska namnet af den man har kär»

säger någonstädes Böttiger. Om, såsom vi tro, detta påstående är sant, bör den tillgifvenhet för hemmet, hvilken för oss alla är en så naturlig känsla, äfven i någon mån omfatta de namn, med hvilka hemmet och dess verld betecknas. Vi lita därför på att ega ett tacksamt ämne till behandling, då vi nu företaga oss att skizzera en och annan tafla ur några ords historia, hvilka uttrycka de för hemmet väsentligaste begreppen.

I visst hänseende gäller det om ord som om människor, att de som färdats vidast omkring i världen, som genom växlande öden mest blifvit kastade från land till land, också äro de som böra hafva mest att förtälja. Från denna synpunkt ega hemmets ord mindre intresse än många andra af vårt språks beståndsdelar. Jemförelsevis få af dem äro dylika äfventyrliga främlingar. De flesta hafva sedan urminnes tider suttit stilla och förtroligt vid våra fäders härd. Men hvad de om denna möjligen kunna berätta, eger ju å andra sidan härigenom just för oss ett eget värde.

Långt, långt tillbaka i tiden, mycket längre än någon skriven historia, räcka dessa ords älsta minnen. Ordet *moder* gömmer hågkomster från en tid, tusenden af år före den kristna tidräkningen, då skandinavernas stamfader lekte under samma tjäll med sin jämnåriga broder, hinduernas och persernas ättefader. Båda vädjade i sorgsna stunder med dettasamma ord om tröst och hjälp hos en myndighet, hvilken för dåtidens barn som för nutidens var den käraste och bästa. Väl uttalades modersnamnet då på ett något annat sätt än nu, men de förändringar hemmets yppersta ord under så många uppvuxna och åter bortdöda slägtled

hunnit genomgå, äro dock ringa. Vi se det bäst däraf att ordet i persernas språk ännu heter nästan som hos oss: *māder*.

I den nämnda forntiden voro hinduernas, persernas, grekernas, de romanska folkens, slavernas och germanernas språk ännu ej söndrade; de bildade tillsammans en enda munart, på samma sätt som de tre skandinaviska folkens tungomål, enligt runinskrifternas vittnesbörd, ännu för 1000 år sedan väsentligen gjorde. Den större eller mindre grad af syskontycke, som de särskilda munarterna af denna stora s. k. indo-europeiska språkfamilj förete, röjer för forskaren deras närmare eller fjärmare skyldskap. Och just de hvardagligaste orden, de som ständigt förblifvit i bruk, emedan de hvarje dag upprepats, äro här de som göra språkhistorikern den bästa tjänsten.

Efter denna lilla inledning öfvergå vi till den uppgift som föreligger oss, och behandla först bland hemmets ord naturligtvis själfva ordet

Hem.

Mer än en gång har det blifvit anmärkt såsom betecknande för de nordiska folken, med deras utpräglade hemkänsla, att de också som uttryck för denna känsla skapat sig ett eget ord, till hvilket andra högt bildade kulturspråk sakna motstycke. Engelsmannen, i hvars bröst en sträng alltid dallrar lifligt vid tanken på »*sweet home*», äfven då hans vagabondlygne drifver honom ut i fjärran land, ställer sig i detta hänseende vid skandinavens sida. I viss mån äfven tysken, hvars sedan slutet af förra århundradet i skrift något oftare sedda *Heim* dock synes bero på inflytelser från den engelska literaturen.

Vi hafva stort skäl att hysa tacksamhet mot vårt språk, som gifvit oss ordet *hem*. Vår tanke eger i detta uttryck liksom ett eget litet förrådsrum, i hvilket den ända från vår barndom kan dag efter dag instufva alt det bästa den förmår åtkomma af hvardagslycka och trefnad, af ömhet och förtrolighet, af en

poesi som ej är mindre värd, därför att den ej på skimrande vingar flyger mot skyn utan stilla och anspråkslöst med vänligt öga ler mot oss från den värmande brasan i spiseln, den nystrukna gardinen i fönstret, blommorna, dem en älskad hand ställt på vårt bord. Om ej vår tanke egde ett dylikt ord, skulle vi ej så tydligt vara medvetna om lyckan af ett hem. För oss människor är i många fall saken ej till, blott därför att namnet fattas.

Dock är visserligen känslan för hemmet af en så allmänt mänsklig natur, att den ej kan vara helt och hållet beroende af ett ord.

Äfven fransmannen, som saknar ett uttryck fullt svarande mot vårt *hem*, förmår dock att högt skatta behaget af *le chez soi*, och italienaren deklamerar med förtjusning sitt

*casa mia, casa mia,
per piccina che tu sia,
tu mi sembri una badia!*

— hans boning, hur ringa den är, synes honom dock jämgod med abottens präktiga slott. Hans romerska förfäder dyrkade före honom hvar och en sitt hems penater som heliga väsen. Och redan Homerus förtäljer om hur den irrande Odysseus

— önskar sig döden,
ständigt af längtan tänd att skåda den stigande röken
åter från egen jord. —

Till och med hos djuren finnes ju i viss mån en hemkänsla. Men tillvaron af ordet *hem* är ej härigenom visad vara utan betydelse. När en känsla förmår kläda sig i ord, har den för oss nått en grad af klarhet, medelst hvilken den på vårt åskådningssätt kan öfya ett mycket djupare inflytande.

Om vi ville dömma våra nordiska förfäder efter den mening de inlade i ordet *hem*, borde vi anse dem för verkliga kosmopoliter. Ordet hade nämligen hos dem, liksom ännu stundom i norska munarter och på Island, betydelsen »verlden». *Heims-kringla*

är »jordens krets». Snorre Sturlessons konungasagor fingo efter begynnelseorden denna titel af sin förste svenske utgifvare Peringskiöld; *Heims-kringlas panna* nämnes i Frithiofs saga Norden. Vår tids isländingar, hvilka ej gärna tåla utländska ord i sitt språk, hafva försökt att med samma användning af ordet *hem* återgifva »filosofi» med *heim-speki*, ordagrant öfversatt: »verldsvishet». *Speki* är bildat af *spak* »vis», som vi ega kvar i sammansättningen *känn-spak*.

Om andra källor tröte, skulle emellertid våra älsta språkliga urkunder, ortnamnen, säga oss att ordet *hem* hos våra förfäder egt äfven en inskränktare betydelse, motsvarande den, som orden *hem* och *hemman* ännu hafva. Sådana gamla vid en enskild plats fästa namn som *Gudhem*, *Varnhem* ådaga-lägga det till fullo.

Dessa namn på *-hem* hafva för öfrigt sin egen lilla etnografiska märkvärdighet. Om man granskar Skandinavians karta, finner man att de ingalunda äro likformigt spridda öfveralt. Endast undantagsvis anträffas de ofvanför Götaland och det sydligaste Norge. Vi taga naturligtvis ej med i räkningen yngre namn, bland hvilka till och med kan ställas *Trondhjem*: denna stad hette, som bekant, förut *Nidaros*. Sin största spridning hafva hithörande namn inom Sverige i Västergötland, längs västkusten och på Gottland. Man har häraf dragit den slutsatsen, att namnen på *-hem* särskildt tillhörde och utmärkte de gamle götarnes boningsorter, liksom detsamma gäller om namnet på *-ryd* (efter olika provinsers munart äfven med formerna *-rud*, *-red*, *-röd*). För nordskandinaverna eller svearne egendomliga skulle däremot vara namnen på *-tun* (*-tuna*) och *-säter*.

Hos sydligare boende germaniska folk äro ortnamn på *-hem* mycket vanliga. Vi påminna om *Hildes-heim*, *Hoch-heim* och andra liknande namn i Tyskland. Namnet *Böhmen*, *Bohemia*, hette ursprungligen *Bojo-hemia* »Bojernas hem». I

England uttalades ordet *home* förut *hām*, och denna form återfinna vi i sådana namn som *Birming-ham*, egentligen »Beor-mingarnes, Beorms ättlingars hem»; likaså *Chat-ham*, *Notting-ham* o. s. v. Från ortnamn har ändelsen sedan kommit in i personnamn, t. ex. i mormonprofeten *Brigham Young's*, i den Bulwerske romanhjälten *Pelham's*, i den berömde engelska statsmannen *Brougham's* och många andras. Det sist anförda namnet, som i svensk form skulle hetat *Borg-hem*, uttalas *Brām* och har sålunda i det verkliga lefvande språket ej mycket kvar af sitt ursprungliga *hem*. På samma sätt finna vi hos oss många ortnamn på *-um*, hvilka ursprungligen ändats på *-hem*, t. ex. *Varnum* i Värmland, förut *Varnhem*; *Vedum* i Västergötland, förut *Vidhem*; *Modum*, *Bærum* i Norge, förut *Modhem*, *Berg-hem*. I Halland har samma ändelse stundom iklädt sig den kuriösa formen *-ome*, t. ex. *Okome*, ursprungligen *Akahem* »Åkes hem».

I vår äldre fosterländska poesi spelade ordet *Manhem* en ej ringa roll såsom ett mera högstämdt och ålderdomligt namn på vårt land. Vi erinra om Geijers välbekanta skaldestycke med denna titel, och om Kellgrens maning till sin tids svärmare att ej glömma, hurusom *Manhem* är

— lika nämndt

af gammalt mannavett som gammalt mannamod.

Redan hos 1700-talets äldre poeter hafva vi sett ordet. Det har emellertid i denna betydelse intet stöd i våra äldsta historiska källor; det nyttjas i dessa blott för att mytologiskt beteckna »människornas värld» i motsats mot *Gudhem* »gudarnes värld». Sin nyare betydelse har det väl fått hos 1600-talets lärda fosterlands-entusiaster, Olof Rudbeck och hans krets. Tyskarne kunde med större skäl än vi göra anspråk på besittningsrätten till *Manhem*. De hafva åtminstone en stad med detta namn: *Mannheim* i Baden, och enligt Tacitus hette folkets ättefader *Mannus*.

De fleste svenskar uttala namnet *Bethlehem* med ett annat tonfall och annat *e*-ljud i slutstafvelsen än *Jerusalem*. Vi röja häri att vi omedvetet låtit oss vilseleda af vårt sinne för hemmet som beståndsdel i ortnamn. Stadens namn bör naturligtvis delas *Beth-lehem*, ej *Bethle-hem* och betyder »brödhuset», »lifsmedelsorten».

Den gamla gotiska bibelöfversättningen — bevarad i vårt länds kanske dyrbaraste biblioteksskatt, *Codex argenteus* i Upsala — använder det mot vårt *hem* svarande ordet *haims* som öfversättning af den grekiska urtextens *kōmē* »by». Anmärkningsvärdt är att dessa båda ord, *haims* och *kōmē*, ej blott i betydelsen sammanfalla, utan kanske till och med historiskt äro ett och samma ord, bevaradt från den ofvan omtalade mycket aflägsna forntid, då grekiskan och germanernes älsta språk ännu bildade en osöndrad enhet. För den som ej i detalj vill följa de ljudlagar, hvilka förena de båda numera hvarandra föga liknande orden, må blott påpekas, huru den väsentligaste skillnaden mellan det grekiska *kōmē* och den engelska formen *home* försvinner, då man ihågkommer, att ett latinskt och grekiskt *k* eller *c* alltid blir till germaniskt *h*, t. ex. i *cornu* — *horn*, *caput* — *hufvud*, *canis* — *hund*, *centum* — *hundra*.

Med *kōmē*, »by» har man äfven skäl att förbinda ett annat grekiskt ord, *kōmos*, som betyder »festligt, muntert lag». Häraf äro bildade de också i vårt språk välbekanta orden *komisk*, *komedi*.

Hur motsatta betydelserna än äro i *komisk* och *hemsk*, kunna härigenom dessa ord dock sägas stå i närmaste motsvarighetsförhållande till hvarandra: både stam och ändelse äro i båda identiska.

Icke blott ordet *hemsk* visar nämligen, att man ej öfveralt och alltid uppfattat hemmet med den aktning vi gärna däråt egna. Redan det engelska *homely* har aflägsnat sig från sin grundbetydelse, fast ej så långt som vårt *hemsk*. Det betecknar ännu blott »simpel, tarflig», och engelsmannen kan därför med skäl

säga *home is home, let it be never so homely* »ett hem är ett hem, om ock aldrig så tarfligt». Men samma uppfattning som ligger till grund för de provinsiella orden *hem-alen, hem-föding*, med betydelsen »oerfaren», hade redan i forntiden åt ordet *hemsk* förskaffat betydelsen »blyg, enfaldig, utan folkvett». Det är samma åskådning, som dikterat Hávamáls vers:

vett göres tarf
den vida färdas,
hemma är allting lätt —

en sats, som väl stämmer öfverens med vikingatidens fordran, att en rask man borde hafva sett sig om i verlden. Den nuvarande betydelsen hos vårt svenska *hemsk* bör väl tänkas hafva genomgått stadierna: »försagd», »beklämd», »hemsk till sinnes». Betydelsen »nedstämd, ängslig, illamående» har ordet ännu i flera svenska münarter.

Hemlig sades ursprungligen om det som tillhörde hemmet, som ej fick komma utom dess slutna dörrar. Med samma betydelse bilda tyskarne af samma stam sitt *geheim*. *Geheimeråd* borde egentligen betyda samma sak som det af *secretus* bildade *sekreterare*.

Danskarne skilja mellan *hemmelig*, motsvarande vårt *hemlig*, och *hjemlig*, ett godt ord, som vårt språk ej kan återgifva annat än genom omskrifning, t. ex. *hjemlige Toner* »toner, som påminna om hemmet». Mot det senare ordet svara tyskarnes *heimlich* och *heimisch*. För dem blir härigenom *unheimlich* icke, som man kunde väntat, motsatsen till, utan likbetydande med vårt *hemsk*. Det tyska ordet har i detta fall gått ut från en vacker, det svenska från en ringaktande uppfattning af hemmet. Vi hafva rätt att häri se ett bevis att man bör iakttaga varsamhet, om man vill draga psykologiska slutsatser ur språket.

Ordet *hem* har icke alltid hållit sig hemma; med våra germaniska fränder och med våra egna förfäder har det gjort utflyk-

ter också till främmande land. Det franska ordet *hameau* »by» och namnet på den stad i Picardie, där Napoleon III, »fästningsfången från *Ham*», satt fången efter sin misslyckade expedition 1840 — dylika ord vittna om att germaner en gång upprättat sig *hem* äfven på de latinska folkens jord.

Också till lapparnes och deras stamsläktningars språk har ordet banat sig väg, och har där fått en religiös användning. Såsom nordbon fordom talade om *Hel-heim* (vårt *hel-vete*), så känna äfven de hedniska lapparne ett underjordiskt straffets rike och nämna detta *tuonen-(h)aims* »dödsverlden». Från finnarnes *Kalevala* är samma »verld» oss bekant under namnet *Tuonela* »Tuoni's, dödsgudens boning». Äfven *tuoni* är enligt Castrén troligen ett germaniskt lån, sammanhängande med stammen *dō*, hvars *d* i en lapps eller finnes mun alltid måste öfvergå till *t*. Det är uppenbart att vi i dessa och andra mytologiska lån se de intressanta spåren af en förhistoriskt samfärdsel mellan de finska folken och våra ännu ej kristnade förfäder. Språket föret många dylika bevis; vi påminna ock om finnarnes allitererande versform, hvilken de måste hafva lärt af germanerna på en tid då ännu sådan poesi hos dessa var gängse. Hos oss kvarstår minnet af denna versform nu blott i sådana urgamla förbindelser som dem, hvilka ordet *hus* ingått med *hem*, eller *hull* med *hår* o. s. v.

Men hur mycket än germanerna i sina skilda stammar må hafva vandrat eller framdeles komma att vandra, och med dem deras språk, skall dock alltid — vare detta här vår slutanmärkning — själfva tillvaron af sådana ord som *hemsjuka*, *home-sickness*, *Heimweh* visa forskaren, som bladdrar i ett lexikon öfver deras språk, att en känsla för hemmet funnits hos dessa folk, så stark att den till och med kunnat uppträda med en sjukdoms kraft. Ej förgäfvess har ordspråket hos nästan alla germaniska folk med samma rim inplantat satsen:

öst, väst,
hemma bäst!

Näst efter ordet *hem* upptaga vi till behandling ordet

Härd.

Vid »den husliga härden» är det ju framför alt som känslorna för hemmets trefnad bruka söka sin medelpunkt.

Men skulle man tro det? Detta vackra och poetiska ord, detta uttryck för vår nordiska hemkärleks heligaste plats, är icke själf nordiskt. Det är ett för ej många årtionden sedan inkommet lån från tyskan, där ordet heter *Herd*. Ja, hela uttrycket »den husliga härden», äfvensom påståendet att

egen härd
är guld värd,

äro bokstafliga öfversättningar från detta språk.

Om vi något tänka oss om och akta på hvar detta ord möter oss, skola vi också snart röna, att det ej är något rätt folkligt uttryck, detta *härd*. Från bondens läppar ljuder det icke, ej håller bruka vi det själfva i hvardagligt tal. Sin rätta plats har det i poesi, och öfver hufvud i mera högstämddt språk. En poetisk klang eger det just såsom ett *lålord*.

Det är nämligen en egen sak med dessa främlingar i vårt språk.

Vissa bland dem hafva ett mera vulgärt tycke än språkets egna barn; man finner dem dels triviala, dels tillgjorda, och inom den allra högsta ord-societeten är tillträdet dem förmenadt. Till denna grupp höra särskildt invandrare från franskan. Dem unnar man ej lätt en plats i den mera upphöjda stilen; i den skämtsamma och hvardagliga göra de däremot ofta rätt god verkan.

En annan klass af främlingarne uppträder med mera högtidliga later. För dem vika de språkliga infödingarne blygsamt bugande undan och afstå åt dem hedersplatserna i sitt lag. Till stor del utgöres denna grupp af tyska ord. Vi nämna som exempel några, hvilka för tillfället falla oss in: *beskärma, vandel, karg, skön, ila, sofra, bringa, dana*.

Skälen till dessa förhållanden äro ej svåra att inse. Franskans hela skaplynne är alt för olikt svenskans, att ej känslan af något utländskt genast skulle påtränga sig oss, då vi möta ett ord ur detta språk. Men det som är alt för främmande släpper man ej gärna in i sitt hjärtas inre, mera förtroliga, liksom mera andaktsfyllda gemak. Med afseende på franskan tillkommer ytterligare att detta språks inflytande på vårt egentligen rör sig dels på salongslifvets, dels på mera speciella yrkens områden och redan därigenom stänger sig från en plats t. ex. i den kyrkliga hymnen eller på predikstolen. Men vi böra minnas, att ej håller latinet, detta språk i talar, lyckades vinna något rum i vår poesi, icke ens under den tid då dess makt hos oss var störst.

Å andra sidan tyskan. Detta är ett språk, som står vårt eget mycket nära, och som från gamla tider starkt påverkat det. Ett tyskt ord kan ofta genom en helt lätt omhyfsning få utseendet att vara fullkomligt svenskt, och det har då framför de verkliga inhemska orden det företräde, som det mindre hvardagliga, det utsökta, eger framför det nötta och tusen gånger sagda. Det är samma öfverlägsenhet, som halft föråldrade uttryck ej sällan ega öfver hvardagsorden. Helt visst är det ofta ej därför att dessa gammaldags uttryck äro gamla, som de hedras, utan derför att de i viss mån äro nya. För talaren eller skalden, som ej är språkhistoriker, kan ett ännu ej fullt hemmastadt tyskt ord ofta förefalla just lika godt som ett ålderdomligt svenskt. Fosforisterna, hvilka i början af detta århundrade sökte rikta vårt modersmål med (visserligen ofta misslyckade) tyska lån, och göternas vittra skola, som hållre ville förbättra det med inhemska forord, voro barn af samma tid, och i språkligt hänseende äfven barn af samma anda.

Det är ej lätt att finna ett uttryck, hvilket så väl illustrerar hvad vi velat säga, som det, hvilket här bildat vår utgångspunkt: på denna grund må man förlåta vår digression. Vi skulle blott ytterligare vilja tillägga, att det uppenbarligen är fördelaktigt för

ett språk att inom sig ega ord af hvad man kunde kalla olika rangklasser. Det blir därigenom både mera noggrant och mera uttrycksfullt. Ensidigt vore det utan tvifvel, om man ville offra dessa, de yppersta förtjenster ett språk kan ega, för det till på köpet fåfänga sträfvande att återföra »språkets renhet». Smaken och naturen, ej teorien och lärdomen, böra här få råda. Säkert vore det t. ex. mindre lyckadt att för språkrenhetens skull förbyta vår »husliga härd» till en »huslig äril».

Äril är nämligen det gamla svenska namnet på ifrågavarande begrepp. Hos danskarne lefver detta ord ännu kvar i fullt bruk under formen *Arne*. Våra förfäder hade det motsvarade *arin*, hvilket genom sitt *-n* förhåller sig till det nuvarande *äril*, som det gamla *himin* till vårt *himmel*. Språkforskaren kan sluta sig till att ordet en gång — tidigare än vår nordiska historia börjar — måste hafva egt den fullare formen *arina*. Och just i denna gestalt återfinna vi det i finskan med betydelsen »ugnshäll». Vi hafva alltså här åter ett af de nyss omtalade urgamla kulturlån, som finnarne gjort från germanerna. Finnarne förstodo ej på den tiden att själfva baka bröd; uttrycken för »bröd» liksom för »ugn» äro hos dem lånade. De lärde från sina längre hunna grannar på samma gång namnet och saken, — detta långt innan Erik den Helige gjort sitt korståg till deras strand.

N'avoir ni feu ni lieu säga fransmännen i betydelse »sakna hus och hem». *Feu* är det latinska *focus*, hvilket betyder »härd»; i friskan har ordet, som bekant, fått den något ändrade betydelsen »eld», och »härd» uttryckes med det från samma stam härledda *foyer*, ursprungligen *focarium*. Hos oss är ordet *foyer* bekant som namn på sällskapssalen i större teatrar. Egentligen var i franska teatrar *le foyer* skådespelarnes enskilda församlingsrum, deras »husliga härd», dit de kunde draga sig tillbaka när de ej uppträdde på scenen. Ett äldre likartadt namn på detta deras rum var *le chauffoir*, »uppvärmningsplatsen».

Den kärlek och hyllning, som egnas härden framför öfriga husets platser, har gamla anor. Den kan ledas tillbaka till våra indo-europeiska urfäder. Indernas Rig-veda, den äldsta af vår stams urkunder, är full med hymner till härdens gudom. Han kallas där *Agnis*, ett namn som är identiskt med romarnes *ignis* »eld». Grekerna dyrkade äfven härdens gudom, men under form af en kvinna, hvilken de nämnde *Hestia*, eller i äldre tider *Vestia*. Hvarje offer, var det ock till själfva öfverguden Zeus, föregicks af en bön till henne: elden skulle liksom bära offret upp till himlen. En ed vid härdens gudom räknades som synnerligen helig.

Romarne kallade samma gudinna *Vesta*. De jungfrur, som vårdade elden på den »husliga härd», hvilken själfva staten aktat nödigt att i ett tempel tända åt sig, nämndes efter henne *Vestaler*. Året om måste elden brinna på denna härd, blott den 1 Mars, hos romarne årets första dag, skulle den förnyas. Vi kunna häri se en påminnelse om att tider funnits, då upptändandet af eld genom brist på bekväma redskap var en sak, hvilken man så vidt möjligt undgick. Häri ligger äfven en ytterligare förklaring på den helgd i hvilken härden kom att stå — om annars någon förklaring tarvas utom den, som den isländske skalden angaf, då han kallade eldstaden »*husets sol*», den lifvande och värmande makten i hemmet. Att strida för alt, som man har kärt, hette också hos romarne att strida *pro aris et focis* »för altare och härd».

Familj.

Åter ett utländskt ord i hemmets verld! Dock böra vi ej med avfog blick se därpå, ty det fyller en plats, på hvilken intet inhemskt ord fullt kan ersätta det. I viss mån sammanfalla visserligen därmed orden *slägt*, *ätt*, *hushåll*, men intetdera har alldeles lika omfång för sin betydelse. Ordet *slägt* är för öfrigt själf ett lån, ehuru gammalt, från tyskan. Detsamma gäller äfven om *hushåll*, som blott är ännu yngre i vårt språk. Att *familj* innebär något annat än de nämnda orden, eller fastmer

att det i betydelse sväfvat midt emellan dem, skall man finna, om man försöker insätta något af dem i uttryck sådana som »familjen och staten», »den heliga familjen», »en familjefest». Närmast motsvaras *familj* af ordet *hus*, brukadt i biblisk mening: »Abraham och hans hus»; men denna användning af *hus* är väl ej häller rätt inhemsk, utan först bildad efter bibelns hebreiska och grekiska språkbruk. I många fall äro de ursprungligen tyska vändningarna *de mina*, *de sina*, ordets närmaste synonymer. Den rätta inhemska motbilden till ordet *familj* är det fordom brukliga *häskep*, eller det ännu i sydsvenska munarter kvarlevande *häske*, hvilka ord äro stambeslägtade med *hjon*, »familjemedlem».

Fastän ordet *familj* har hela utseendet af ett lån från Frankrike, är dess bruk hos oss dock, liksom många andra liknande franska lånords, väsentligen att tillskrifva en inverkan från våra närmare grannar, särskildt tyskarne. Uttrycket är ju så godt som allmänt europeiskt.

Ytterst stammar det naturligtvis från latinet, hvarest *familia* dock närmast betyder »husfolket», sammanfattningen af *famuli* »tjenarne». Ordets källa är det italiska *fama* »hus» (alldeles skildt från *fama* »rykte»). I fråga om begreppsutveckling förhåller sig *famulus* till *fama* alldeles som *domestik* till *domus*, och som det här och där hos oss hörda feminina *husa* (förkortning af *hus-piga*) till *hus*.

Fader, Moder.

Vi hafva här två af språkets allra äldsta ord, hvilka i mer eller mindre ändrad gestalt anträffas nästan öfveralt, där indo-europeiska språk talas. Gå vi utanför dessas krets, möta vi där emot ofta helt andra namn. Semiternas uttryck för »fader» utgick t. ex. från stammen *ab*. Från nya testamentet känna vi sålunda det judiskt-aramaiska *abba*, som där öfversattes med »käre fader». Äfven det arabiska *abu* är välbekant genom sin användning i personnamn. Liksom hos oss sönerna nämna sig

efter sina fäder, t. ex. *Nils-son*, *Karls-son*, så är det hos araberna omvänt ganska vanligt att fäderna taga namn efter sina söner — så olika äro folkens seder. En person, som fått en son, åt hvilken han gifvit namnet *Ibrahim* (Abraham), tager sig derpå i faderlig stolthet gärna själf tillnamnet *Abu-Ibrahim*.

Den klyfta, hvilken skiljer de indo-europeiska språken från de semitiska, afspeglar sig, som vi finna, i uttrycket för »fader». Annars är det en gammal iakttagelse, att namnen på »fader» och »moder» i de mest aflägsna tungomål bruka sammanträffa. En tysk vetenskapsman, Buschmann, har enkom företagit sig att upprätta en samling af uttryck för dessa begrepp ur en mängd språk från alla verldsdelar. Det visar sig af denna, att stafvelserna

pa, ba, ma — ta, da, na,

eller omvänt *ap, ab, am — at, ad, an*

nästan öfveralt återkomma som beteckning af de båda begreppen.

Mången har varit benägen att i dessa språkliga öfverensstämmelser se genljud från människoslägtets barndom, och ett bevis att alla växlande tungomål stamma från samma enda urspråk. Alt för många årtusenden skilja oss emellertid från en sådan mänsklighetens urtid, att vi skulle kunna hoppas i de ständigt sig förändrande språken finna något ännu kvarstående minne därom; och särskildt det här omtalade förhållandet är utan hvarje beviskraft. Fastmer äro alla dessa namn att räkna som uppkomna genom efterbildningar af barnens första stammande försök att bilda ord. Läpp-ljud och tand-ljud äro för barnet de lättaste att uttala; gom-ljuden *k* och *g*, äfvensom *r*, spela af motsatt grund ingen roll i de första faders- och moders-namnen. Särskildt afböjas alla förhastade slutföljder af ofvan omnämndt slag därigenom, att de anförda stafvelserna ofta fördela sig alldeles omvänt på de två ifrågavarande begreppen. Araukaniskan, ett sydamerikanskt tungomål, gifver åt *pappai* betydelse »mamma»; georgiskan och iberiskan, två språk som talas i Kaukasus, låta *mamma* betyda »pappa». Modersbröstets namn, i latinet *mamma*, i en-

gelskan *pap*, kunna förtälja samma historia. Man jämföre äfven de franska *mamelle* och *papille*.

Fastän orden *pappa* och *mamma* formelt tillhöra ett äldre språkbildningsskede än *fader* och *moder*, äro de emellertid hos oss ej gamla. Detta röjer sig redan däri, att de egentligen hafva sitt hem i de mera bildade samhällsklasserna, från hvilka de först på senaste tider i vissa trakter af vårt land börjat sprida sig också till folket. Orden hafva väl närmast inkommit genom franskt inflytande under de sista århundradena, och hafva naturligtvis haft ett godt stöd i sin barnsliga form. Föräldrarne hafva fröjdats sig att höra sina barn, liksom af medfödd natur, tala det förnäma franska språket.

I Danmark återspegla sig de olika samhällslagrens kulturförhållanden på ett ganska karakteristiskt sätt i motsvarande benämningar. Det egentliga folket säger där *Fader* och *Moder*, den fina världen *Papa*, *Mama* (dock ej så allmänt som hos oss), handtverksklassen och småborgarne däremot *Fatter*, *Mutter*. Man ser i de sistnämnda orden ett uttryck för det starka tyska inflytande, som påverkat den danska stadsbefolkningen.

I likhet med många andra herrskapsord är ordet *pappa* just i denna egenskap uteslutet från det allra högsta språket. Det vågar sig icke upp på talarestolen och har aldrig ljudit från koturnen. Dock har samma ord med något ändrad form och betydelse kommit sig ganska högt upp i världen: det har blifvit till *påfve*. I stället för *påfve* säger man ju också »den helige *fadren*». Ursprungligen begagnades det grekiskt-latinska *papa* som vördnadsfullt tilltalsord till alla andliga; så användes äfven *pater* i betydelsen *munk*, och orden *abbé*, *abbot* äro bildade af det nyss omtalade semitiska *ab* »fader». Efter hand inskränktes emellertid *papa*, *Papst*, *påfve* till betecknande af den högsta kyrkliga myndigheten i den västerländska kyrkan, medan samma ord i Tyskland under formen *Pfaffe*, i Ryssland under formen *pop* nöjde sig med en anspråklösare rang.

I Grekland skiljer man mellan *pápas* »påfve» och *papás* »prest». Skånska folkspråket har af samma stam med mycket fördunklad betydelse ordet *pebling* »pojkbysing», som äfven fins i danskan. Ursprungligen hette det *päpling* och betydde »skolgosse», egentligen »liten prest». Ordet liksom målar för oss en tafla ur forna tidens skollif, då den som egnade sig åt boken ansågs vara förutbestämd att blifva prest.

Sådana ord som *patricier*, *patronus*, *patron* visa en annan utveckling af fadersnamnet. Från betydelsen »beskyddare» har *patron* i franskan öfvergått till betydelsen »förebild», »mönster», och uttalas af engelsmännen i denna mening *pattern*.

Ordet *fadder* är också en härledd form af *fader*, och hette noggrannare *gud-fader*, *gufar*. Anmärkningsvärdt är blott att *fadder* icke har något feminint »*modder*» vid sidan, utan säges också om kvinliga dopvittnen. Ännu längre gå tyskarne, som använda sitt af *pater* härledda *Pathe* ej blott om faddrarne, manliga och kvinliga, utan äfven om gudsonen och guddottren. Fransmännen skilja mellan *parrain* och *marraine*, hvilka afse förhållandet till barnet, och *compère* och *commère*, som afse förhållandet mellan faddrarne inbördes. Af det sista ordet hafva de bildat *commérage* med den nedsättande betydelsen »skvaller, värdelöst prat», alldeles som det engelska *gossip* uppkommit af ett äldre *god-sib* »gud-skyldskap», »fadderförhållande» eller, som våra egna förfäder sade, »*gudsivalag*». En synnerligen lyckligt bildad parallel till *commérage* och *gossip* har svenskan i det provinsiella *faddersladder*. Den »skyldskap i Gud», som enligt katolicismens uppfattning eger rum mellan medfaddrar, alstrade en förtrolighet hvarom äfven ordet *fadderkyss* hos oss innehåller ett minne, och som lätteligen fick en alt för skvallrande karaktär. Däraf de omtalade uttrycken.

Som prof på huru modersnamnet vidgat sin användning utanför den egentliga sferen kunna vi utom *matrona*, som ännu står grundbetydelsen temligen nära, minnas orden *matris* »gjut-

form» och skruf-mutter. Det sista ordet är naturligtvis egentligen tyskt.

Pärlemor, som, kanske därför att man i ordet trott sig hafva en främling från Italien, ej sällan både uttalas och skrives *pärlemo*, betecknar egentligen den mussla, som i sig innehåller en pärla, altså »pärlans moder». Ordet heter också hos tyskarne *Perlenmutter*, hos fransmännen *mère perle*, hos engelsmännen *mother of pearl*. Frese sjunger (1728) om »pärlan i sin pärlemo.»

Anmärkningsvärd är motsatsen mellan *fädernesland*, *patrie* å ena sidan och *modersmål*, *langue maternelle* å den andra. I det senare uttrycket egnar språket en välförtjent hyllning åt modren, som säkert öfveralt är den första och bästa språkläraren. I andra fall röjer dock språket onekligen en viss böjelse att förbise modren. Vi tala t. ex. blott om *förfäder* och kunna ej säga *förmödrar*. Italienare uttrycka »föräldrar» med *padri*, pluralis af *padre* »fader». Benämningen *fadder* använd om kvinnor hafva vi nyss omtalat. Ordet *parricida*, af *patri-cida*, borde betyda »fadermördare», men säges äfven om »modermördare» och till och med om »barnamördare». På samma sätt i åtskilliga andra fall.

Beträffande det nämnda ordet *fadermördare* är det känt, att det också har den underliga betydelsen »löskrage». Äfven i Danmark och Tyskland, åtminstone Nordtyskland, finnes samma uttryck. Till förklaring däraf berättar man att en från utlandet återvändande ung elegant skulle vid hemkomsthelningen med sin öfverdrifvet höga löskrage hafva stuckit ut sin faders öga och derigenom vållat hans död. Ovisst är dock, om ej denna historia är efteråt uppspunnen. Fattligare är engelsmannens motsvarande *lady-killer* »kvinno-mördare». De spetsade kragarnes tjuskraft anses tydligen innebära faror för de svaga kvinnornas hjärtefrid, ja till och med för deras lif.

Broder, Syster.

Också två från vår språkätts urhem stammande ord, hvilka genom förmedling af de latinska *frater*, *soror* (äldre *sosor*) äro

identiska t. ex. med de franska *frère, sœur*. I italienskan heta de motsvarande orden *frate* och *suora*, men dessa uttryck användas endast om bröder och systrar i en andlig orden, och betyda följaktligen »munk» och »nunna». *Frate* förkortas i denna mening framför ett personnamn gärna till *frà*. *Frà Diavolo* »brodren Djäfvul» var det genom Auber's opera bekanta tillnamnet på en neapolitansk rövvarhöfding, som ursprungligen varit munk under det mindre illaklingande namnet »brodren Engel» *Frà Angelo*, och som i slutet af förra århundradet till och med spelade en politisk roll i sin hembygd, till dess han år 1806 fick det föga romantiska slutet att blifva hängd. — Det engelska *friar* »munk» är lånadt från det franska *frère*, tidigare skrivet *freire*; det är sålunda alldeles samma ord som italienarnes likbetydande *frà*.

»Broder» och »syster» i ordens ursprungliga mening uttryckas af italienarne med *fratello* och *sorella*, hvilka ord endast genom en smeksam ändelse skilja sig från de äldre benämningarna. Egentligen och ursprungligen hafva de betydt »lille käre bror», »lilla snälla syster». Hvad grammatiken helt torrt kallar en ordbildningsstafvelse, innehåller altså en liten vänligt leende italiensk familjeidyll.

Liksom italienskan, sedan den börjat använda ordens ursprungliga form i figurlig mening, nödgats bilda en ny form för att uttrycka de egentliga begreppen, har i engelskan den äldre pluralformen *brethren* nu blott en härledd användning — t. ex. i kyrkospråkets *dear brethren* — under det »bröder» i naturlig mening uttryckes med nybildningen *brothers*.

Äfven svenskan gör någon skillnad mellan den äldre formen *broder* och den yngre sammandragna *bror*. Den förra har liksom en ädlare klang: *broderskap* är något högre än *brorskap*.

Om användningen af de svenska orden *broder* och *syster* utanför ordens naturliga sfer kunde visserligen mycket sägas, t. ex. om sammanhanget mellan forntidens sed att knyta fostbrödrslag i hvarandras blod och nutidens att »dricka brorskål» i drufvans. Vi nöja oss med att påpeka det kulturhistoriskt be-

tecknande, som ligger i det språkliga förhållandet att vårt lexikon upptager sammansättningarna *dryckes-broder* och *kaffe-syster*, men ej omvänt *dryckes-syster*, *kaffe-broder*. Äfven *kaffe-moster* är i så måtto ett betecknande ord, som det intygar att smaken för kaffe är mest framträdande vid en något framskriden kvinlig ålder. Öfver ordet *skvaller-syster* kasta vi en slöja.

Vår konungs vackra valspråk lyder: *brödrafolkens väl*. Kan-ske hade formen *broderfolkens* här varit riktigare. Icke som om ej ordet *brödrafolk* skulle vara god svenska. Det finnes t. ex. i Tegnér's »Svea», der det just om Nordens folk heter:

Se, upp till statens nya tempel tåga
ej skilda flockar, men ett brödrafolk.

En mera granntyckt språkkänsla torde dock göra skillnad mellan de båda formerna: *brödrafolk* är »ett folk, hvars medlemmar sinstemellan äro som bröder», *un peuple de frères*; däremot är *broderfolk* »ett folk, hvilket i förhållande till ett annat är som en broder», *un peuple-frère*. »Brödrafolkens väl» skulle altså egentligen betyda »de af bröder bestående folkens väl». Och om än ej detta torde hafva varit valspråkets egentliga syftning, skall dock ingen neka, att det äfven så fattadt ställer en kunglig uppgift.

Son, Dotter.

Äfven dessa ord eller deras nära slägtingar finnas nästan öfveralt der indo-européer lefva. Ryskan har dem t. ex. under formerna *syn* och *dotsch'*; sanskrit, det älstä indiska språket, under formerna *sunu* och *duhitar*. Latinet och de där af härledda romaniska tungorna hafva emellertid förlorat båda orden och ersätta dem med *filius* och *filia*, hvilka egentligen betyda det-samma som tyskarnes *Säugling*, vårt *di-barn*. Orden kunna till och med sannolikt hänföras just till stammen *dia*. Öfvergången mellan vårt *d* (älst *dh*) och latinets *f* har förmedlats genom det engelska läspade *th*-ljudet och beror på samma förhållanden som göra att ryssarne uttala namnet *Theodor* som *Feodor*.

Af det franska *fi*ls kommer det i Englands normandiska släkter mötande *Fitz*, särskildt brukadt om »bastarder» (afkomlingar på sidolinien) af furstliga personer: *Fitz-James*, *Fitzroy*, *Fitzclarence* o. s. v. Skottarnes ord för son är *Mac*, äfven välbekant genom många namn: *Mac Adam*, uppfinnaren af de »makadamiserade» landsvägarne, *Macbeth*, *Macaulay*, *Mac Mahon*. Den sistnämndes släkt utvandrade under Stuartarne från sitt hemland, men bibehåller ännu sitt gaeliska namn.

Ungrarne bilda ofta sina familjenamn med ändelsen *-fi*, som också betyder »son». Välbekant är t. ex. namnet på Ungerns störste skald *Petőfi*. Detta *fi* har intet att göra med det franska *fi*ls, men har däremot en ej så lätt igenkänd släkting i vårt eget språk, fastän detta annars lika litet som franskan är beslägtadt med ungerskan. Ungerskan är ej ett indo-europeiskt språk utan ett ural-altajskt: det sammanhänger med turkiskan, finskan och deras släktingar. Men det är just genom ett lån från finskan — ett af de ytterst få vi gjort — som vi i detta fall kunna jämföra ett svenskt ord med ett ungerskt. Ordet *pojke* visar både genom sitt tonfall och genom sitt *p* att det ej är inhemskt i svenskan; intet ursprungligen svenskt ord börjar med *p* (prepositionen *på* är förkortning af *uppå*). I finskan betyder *poika* »son», t. ex. *Jumalan poika* »Guds son»; med en vidsträktare användning än vi kunna göra af ordet *son* eller *pojke* säger man till och med *kanan-poika* »hönans son», för »kyckling», *kissan-poika* för »kattunge». I språk hvilka stå finskan nära har man de former som förmedla det finska ordet med det ungerska. Det heter i estniskan *poeg* (hvaraf *Kalevi-poeg*, hjälten i esternas liknämnda nationaldikt), i syrjäniskan *pi*. Växlingen mellan finskt *p* och ungerskt *f* inträder lika regelbundet som mellan romaniskt *p* och germaniskt *f*: vi hafva sett *fader* motsvara *pater*, likaså är *pied* vårt *foot*, *port* »hamn» vårt *fjord*, *plusieurs* slägt med *flera*, *prés* slägt med *före* o. s. v.

Nutidens greker bilda sina slägtnamn ej sällan med ändelsen *-pulos*. Deras *Nikolo-pulos* motsvarar helt och hållet vårt *Nils-son*. Ursprungligen betydde detta *pulos* i fristående form »unge», men nyttjades från gammalt speciellt om hästens afkomma. Det intygar altså genom sin motsvarighet mot vårt *föl*, *fåle* på nytt fastheten af den just omtalade ljudlagen. I nygrekiskan har ordet, efterhängdt som ändelse, en vidsträktare användning. Det nyttjas ej blott i personnamn med betydelsen »son». Hvad finnarne kalla *kanan-poika* heter hos grekerna på fullkomligt analogt sätt *ornithó-pulon*. Gå vi utanför grekiskans område, återfinna vi samma ord i det franska *poule* »höna», som naturligtvis ej medelbart hör hit utan först genom förmedling af det latinska *pullus* »unge», ett ord som äfven speciellt användes om kycklingar. När man hos oss som smeknamn säger »*min pulla*» är detta en bekvämt gjord försvenskning af fransmännens på samma sätt sagda *ma poule* och betyder, hvad man ej alltid torde tänka på, »min höna». Den öfvergång från djurens verld till människornas, hvilken möter i grekiskans personnamn på *-pulos*, är altså ej utan motbild på närmare håll. Det franska *poulain* »fåle», vid sidan af *poule* »höna», visar derjämte huru det indo-europeiska stamordets speciellare användning ännu i våra dagar fortlevver.

För öfrigt är roten i alla dessa ord densamma som i romarnes *puer* »gosse», som ju omvänt inskränkt sin betydelse till människans afkomlingar.

Ordet *barn* är uppenbarligen härleddt af samma stam som *börd*, *väl-boren*, det tyska *gebären* »föda» o. s. v., och stammen är naturligtvis vårt vanliga *bära*, användt i en mera speciell betydelse.

Det franska *enfant*, i latinet *infans*, utmärker egentligen »en som ännu icke kan tala», af en stam *fa* »tala», »berätta», hvilken återfinnes i *fama* »rykte», *fabel* »berättelse» m. fl. ord. Numera har stambetydelsen blifvit lika bortglömd i *enfant* som i *filis*.

I Spanien har *infant* kommit att särskildt betyda »furstebarn», och är nu en titel motsvarande vårt »prins».

Ordet *infanteri* visar en annan betydelseutveckling. Detta ord, liksom *kavalleri* och många andra militär-termer, har (naturligtvis genom flera mellanhänder) invandrat till vårt land från Italien, hvars krigskonst på 1500-talet var mönstret för öfriga europeiska stater. Ordet *infante* hade på denna tid i Italien kommit att betyda »buss», »knekt», liksom ju äfven vi tala om Karl XII:s »gossar», och liksom medeltidens *knape* endast är en biform till det tyska *Knabe*. Samma ord finnes äfven i italienskan stympadt till *fante*, hvarmed kan jämföras det franska *fantassin* »infanterist». Äfven vår och norrmännens *fante* har från samma italienska utgångspunkt genom många öden som »landstrykare» hunnit upp till vår nord. Tyska folkspråket känner ordet *Fante* med samma nedsättande betydelse, vi gifva därät. I vårt svenska fornspråk användes det mest om »tjenare som åtfölja sin husbonde på härnadståg». Det föraktfulla bibegrepp ordet fått har äfven sin motbild i den betydelse det nyssnämnda tyska *Knabe* antagit i engelskan: *knave* är där numera »skurk», liksom äfven det tyska *Bube* »gosse» hos oss blifvit till *bof*. Språket brännmärker på detta sätt ofta oskyldiga ord. Det vida svalg, som skiljer den spanske prinsen af blodet från trashanken på en skandinavisk landsväg, är ej större än att språket uppfört bryggor öfver månet annat lika stort.

Andra slägtkapsord.

I det hela måste en svensk vidgå, att hans språk, jemfördt med många andra folks, är illa lottadt med afseende på uttryck för släktförhållanden. Man kan säga om svenskan, att den här är behäftad med det slags blindhet, som »ej ser skogen för bara träd» — den förmår uppfatta och nämna det enskilda, men visar

sig ofta vara ur stånd att sammanfatta detta enskilda till ett allmännare begrepp.

Vi hafva som följd häraf på detta område gjort icke få lån från andra folk. Införandet af sådana uttryck som *onkel*, *tant*, *nevö*, *nièce* kan ej sägas hafva sin grund i den böjelse för »utländsk flärd», hvilken påstås vara ett af våra nationella lyten. Vårt språk saknar motsvarande inhemska uttryck. *Onkel* sammanfattar i sig både *farbroder* och *morbroder*, och mången gång, t. ex. vid öfversättningar från främmande språk, möter det svårighet att specificera uttrycket till ettdera. I alla hän- delser angifva de nämnda svenska orden synbarligen båda samma grad af släktskap och denna släktskapsgrad borde ega sitt namn. På samma sätt med de öfriga anförda orden.

En liknande brist röjer vårt språk däri att det ej, såsom nästan alla andra europeiska språk, förmår sammanfatta det andra uppstigande släktledets tvänne underordnade fall, *farfader* och *morfader*, i ett ord.

I Baggesens bekanta visa »Da jag var lille» äro raderna

Jeg spöged i min ömme Moders Arme,
og sad til Hedst paa bedste Faders Knæ

af Kellgren utgifna med

På bästa faders knä att rida ranka,
sen slumra sött på bästa moders arm.

För dansk uppfattning kan *bedste Fader* här svårigen vara annat än *Bestefader* »farfar eller morfar», och Kellgren har altså gjort sig skyldig till ett öfversättningsmisstag. Men äfven om han hade rätt förstått den danske skaldens ord, skulle det likväl varit honom omöjligt att öfversätta dem till svenskan. Han kunde ej veta huruvida Baggesens barndomsminnen hän- förde sig till hans farfar eller till hans morfar.

Vårt Nya Testamente har ett ställe, som af samma grund till sin öfversättning är tvifvelaktigt. Det talas där i de första verserna af andra brefvet till Timotheus om dennes *mámmē*.

Vi hafva redan omnämnt detta kosmopolitiska, ursprungligen af barnjollret skapade ord i dess användning om modren, modersbröset och fadren. På andra håll har det specialicerat sig till ännu andra betydelse: i Bodo-språket har det under formen *māmā* blifvit gifvet som ett namn åt morbrodern, i tyskan har det under formen *Muhme* kommit att beteckna dels moster och faster, dels äfven amma. I grekiskan äro *mámmē* och *páppos* namn på far- och morföräldrarne. Om »kärt barn har många namn» så kunna omvänt mångahanda ting, som för barnet äro kära, i dess mun hafva blott ett och samma namn. — Skola vi nu på det sagda stället hos Paulus öfversätta *mámmē* med »farmoder» eller »mormoder»? Grekiskan lämnar frågan oafgjord. Vår gamla kyrkobibel tolkar ordet såsom syftande på Timothei mormoder; nyare öfversättningar finna (i ApG. 16:1) skäl att här låta det vara tal om hans farmoder. Hade vårt språk ett sådant ord som danskarnes *Bestemoder*, tyskarnes *Grossmutter*, fransmännens *grand'mère*, skulle för öfversättaren här ingen svårighet förelegat.

Ännu mera val-kvald blir den, som på svenska måste öfversätta det danska *Oldfader*, det tyska *Urgrossvater*, det franska *bisaïeul*. Och går man ännu ett steg tillbaka, till hvad danskarne nämna *Tipoldefar*, romarne *abavus*, blir det redan ett litet problem att uträkna, hur många svenska ord i detta sammanfattas. Romarne egde emellertid uttryck för ännu två högre led, *atavus* och *tritavus*, hvilket sista trestafviga ord befinnes hafva en så vid betydelse, att den i svenskan fullständigt uttömmes endast genom uppräknandet af 32 olika ord, bekvämast sammanfattade i följande skema:

$$\begin{array}{r} \text{far-} \left\{ \begin{array}{l} \text{fars} \\ \text{mors} \end{array} \right\} \left\{ \begin{array}{l} \text{far-} \\ \text{mor-} \end{array} \right\} \left\{ \begin{array}{l} \text{fars} \\ \text{mors} \end{array} \right\} \left\{ \begin{array}{l} \text{far-} \\ \text{mor-} \end{array} \right\} \left. \begin{array}{l} \\ \\ \\ \end{array} \right\} \text{far.} \end{array}$$

Och mellan alla dessa 32 möjligheter har man i hvarje fall att tänka sig en enda bestämd. Vid öfversättning kunna vi dock i dessa senare fall hjälpa oss med omskrifningarna »stamfader i 3:dje, 4:de, 5:te, 6:te led».

Hvarken för de uppstigande eller de nedstigande släktleden hafva vi emellertid aktat nödigt att utifrån låna någon beteckning. Deremot hafva vi gjort detta i ett fall, där vi onekligen kunnat hjälpa oss med ett inhemskt uttryck, nämligen i fråga om *syskonbarn*-förhållandet, hvilket vi hållre uttrycka med det franska ordet *kusin*. I danskan har man från tyskarne lånat namnet på en manligt syskonbarn, *Fætter*, men af fransmännen namnet på ett kvinligt, *cousine*; *Fætterske* finnes dock äfven.

Kusin förekommer tidigare under formen *cosrin*, och detta är sammandraget af *consobrinus*, som egentligen blott nyttjas om barn af *systrar*; ordets mellersta del (*-sobr-*, tidigare *-sosr-*) innehåller nämligen *systemns* namn.

Svenskan egde fordom ett mot detta *consobrinus* fullkomligen svarande ord, hvilket emellertid, liksom det latinska uttrycket, i senare tider ändrat betydelse. *Sysslingar* voro egentligen *systerlingar* »barn af systrar», liksom *bryllingar* voro *bröderlingar* »barn af bröder»; om »barn af broder och syster» sade man *syskonbarn*. I senare tider har man fyllt vårt språks saknad af gängse uttryck för de släktled som ligga bortom kusingraden genom att låta *syssling*, liksom det motsvarande latinska *sobrinus*, betyda »nästsyskonbarn», och genom att såsom *bryllingar* nämna barnen af dessa. Efter samma analogi har sedan ytterligare bildats det ännu halft skämtsamma *pyssling*, ett ord, som en engelsman skulle återgifva med *fourth cousin* »fjärde kusin». Såsom det sista uttrycket visar, är engelskan i stånd att på enkelt sätt fortsätta en dylik släktskapsräkning hur långt som helst. I folkspråket bildar svenskan på liknande vis *tvåmanning* »kusin», *tremanning* »syssling»; det senare ordet förekommer i skrift redan under medeltiden. Vi påpeka det egendomliga, men lätt förklarliga förhållandet, att dessa svenska namn alltid äro en siffra efter de motsvarande engelska.

Intressant är att iakttaga det inflytande, som barnkammaren och dess småfolk utöfvat på släktskapsorden. Vi hafva redan

påpekat ett- och tvååringarnes förtjänster om skapandet af orden *mamma*, *pappa*, och antydt sannolikheten af att sådana smek samma ord som italienarnes *sorella*, *fratello* uppkommit i barnens krets. I det franska *belle-sœur* och det därefter bildade holländska *schoon-zuster* »svägerska» har man svårt att ej också se en liten barnkammarscen framställd för sina ögon. Ordet liksom upprullar den själf:

Familjens fullvuxne son har flugit ut ur boet, han har sett sig om i världen, har funnit en egen verksamhetskrets och funnit en brud. Med henne vid handen återvänder han nu till det gamla föräldrahemmet. Små-syskonen se med undran på den främmande kvinnan. Af föräldrar och andra få de höra att hon nu är deras syster. Men inte är hon någon af de där gamla vanliga systrarne, som man icke just bryr sig om att titta på, hur bra man än tycker om dem. Nej, den här är något helt annat. Se bara, hur vacker och snäll hon ser ut — *la belle sœur!*

Denna ursprungligen barnsliga användning af *beau*, *belle* i släktskapsnamn har i franskan utvidgat sig därhän, att man med de sagda orden bildar namn på alla släktingar, hvilka liksom utifrån äro inkomna i familjen. Härigenom har det egenomliga förhållandet uppstått, att fransmännen sakna skilda uttryck att utmärka så olika ting som *styffar* och *svärfar*, *stymor* och *svärmor*; båda innefattas i *beau-père*, *belle-mère*.

Äfven *grand-père* och de därmed i franskan och andra språk likbildade beteckningarna för farfar och morfar stamma otvetydigt från barnkammar-språket. Likså äfven ungerskans snarlika namn på farbror och faster: *nagy-bátja* »stor-broder», *nagy-néne* »stor-syster». På nästan motsatt, men ej mindre barnsligt sätt är *onkeln* genom sitt namn ursprungligen betecknad som *le petit grand-père*. Ordet *onkel* är nämligen en sammankrympt form af det latinska *avunculus*, hvilket ursprungligen är en diminutivbildning af *avus* »farfar och morfar».

Detta sista ord har redan mött oss i sammansättningarna *atavus*, *abavus*, *tritavus*.

Äfven den snälla *tanten*, som de små så mycket hålla af och som i sorg och i lek så gärna är med dem, bär i det sätt på hvilket vi nämna henne spåren af att hennes namn spelat en roll i barnens ogrammatiska joller. Hon hette i Frankrikes äldre språk *ante*, och detta namn hafva de mera sediga engelska barnen låtit henne behålla, fastän de med sitt folks egendomliga stafsätt skrifva *aunt*. De franska småttingarne, hvilkas föredöme hos oss vunnit efterföljd, hafva däremot utstyrt hennes namn med ett i filologernas ögon fullkomligen olagligt, begynnande *t*. Ordets älssta latinska form var *ámita*.

Hos fransmännen nyttjas *tante*, hos engelsmännen *uncle* som en skämtsam beteckning af »pantlånekontoret». Dessa uttryck hafva, som det synes, sin upprinnelse i den pantsättandes förskönande tal för sina vänner om försträckningar eller gåfvor, dem han fått af en viss hemlighetsfull släkting. — I svenskan spelar ordet *moder* en liknande enfemistisk roll, då man ber »för sin sjuka mor».

Om vi från *onkel* och *tante* vända oss till *nevö* och *nièce*, så är det blott för att om dessa ord anmärka, hvad vi redan förut rörande ett par andra släktskapsord haft anledning omtala: att de under tidernas gång ändrat mening. Den äldre betydelsen af romarnes *nepos* och *neptis* afsåg ättlingar i rätt nedstigande led, barnbarn. Fransmännen kunna än i dag nyttja pluralen *neveux* för att uttrycka »efterkommande», under det att singularen endast användes om bror- och systersöner.

Ordet *nepotism* är bildadt af *nepos* liksom *atavism* af *atavus*. Men fastän *nepos* och *atavus* stå emot hvarandra såsom afseende, det förra ett nedstigande, det senare ett uppstigande släktled, och fastän båda bildas med samma ändelse, äro de dock als icke på något sätt i betydelsen parallella och vittna så om språkbildningens nyckfullhet. *Nepotism* betyder,

som bekant, ett partiskt framdragande och gynnande af ens egna släktingar, och stammar från renässanstidens moraliskt sjunkna påfvestyrelse. *Atavism* är det bekväma namn, med hvilket naturforskarna utmärka den ofta iakttagna företeelsen att släkttyper återkomma med öfverhoppande af mellanliggande släktled, så att t. ex. en person i det hela eller i ett visst hänseende liknar sin farfar eller farfarsfar, men icke sin fader.

Många släktskapsord återstå ännu, hvilka nog kunde locka till behandling. Vi medtaga dock blott ännu ett, som är anmärkningsvärdt, emedan det är gemensamt för franskan och svenskan, ehuru det i de två språken vid första påseendet har mycket olika betydelser. Det franska *bru* »sonhustru» är ett lån från någon germaniskt munart och samma ord som vårt *brud*. Att ordens betydelser ega någon beröringspunkt med hvarandra, intygas däraf att i grekiskan ordet *nymphē*, för oss mest känt i sin mytologiska och poetiska användning, dessutom i sig förklarar betydelserna af *bru* och *brud*. Öfvergången förmedlas, om vi ställa oss på svärföräldrarnes ståndpunkt och fatta ordet *brud* i dess tyska mening, såsom omslutande äfven fästmän och den nygifta maken. Husets unga »brud» än för de gamle »*la bru*». I Normandie betyder ännu *bru* »brud».

Man och hustru.

Någon skulle kunna falla på idéen att ur språken vilja bevisa, att olika folk hyste olika åsikter om naturenligheten och lämpligheten af äktenskaps ingående. Det folk, som låter ordet *man* jämte sin ursprungliga betydelse äfven utan något tillägg beteckna »gift man», synes ju mena att det så godt som ingår i begreppet »man» att hafva en hustru. Efter vårt språks uppfattning bör altså en man principiellt vara gift. Kvinnan har däremot i detta hänseende mera sin frihet; ordet *kvinn*a har i svenskan vid sidan af sig ett eget speciellare *hustru*. Omvänt mot oss ega fransmännen i *femme* ett gemensamt uttryck för

»kvinna» och »gift qvinna», under det att den äkta mannen, *le mari*, är genom ett särskildt ord utsöndrad från mannen i ordets allmänna mening, *l'homme*. Engelsmännen hafva inom båda könen dubbla uttryck: *man* och *husband*, *woman* och *wife*; under det åter tyskarne på båda hållen nöja sig med enkla uttryck: *Mann* och *Weib*. Dessa två sista folk borde altså hysa alldeles motsatta åsigtter om äktenskapets naturenlighet. — Vi anföra detta, ej för att i ringaste mån kräfva godkännande för dylika slutsatser, utan endast för att påpeka en mera sällsam än betecknande olikhet mellan de fyra språken.

En lärd man, vid namn Muller, har en gång skrivit en bok för att bevisa att »kvinnan är icke en menniska», eller som den latinska titeln låter *Mulier non homo*. Boken är mest berömd för ett tryckfel på titelbladet. Författarns illpariga hustru spelade nämligen sin man det sprattet att i stället för *mulier* där insmuggla ordet *Muller*. Hvilka argument den kvinnofiendtliga författaren anført till stöd för sin sats, är oss obekant. Ett af filologisk natur som han *kunde* hafva användt, är att i många språk mannens, men ingenstädes kvinnans namn sammanfaller med det ord som betyder »människa». Så är i franskan *homme* både man och människa, under det att däremot *femme*, kvinna, står utom hvarje sammanhang med alt hvad människa heter. I svenskan kan man af förhållandet mellan de tre orden *man*, *kvinna*, *människa* draga samma slutsats. Själftva ordet *man* betydde fordom hos oss, liksom ännu i engelskan, äfven allmänt »människa». När vi använda det i pronominal mening — t. ex. då vi säga: »när man är en 16-årig flicka, ser man lifvet i rosenrödt»; »mer än förr brukas det nu att man själf ammar sina barn» — är det tydligt att *man* ej är — en man. Äfven i franskan är *on* endast en afvikande form af *homme*, hvars *h* numera ju är en för örat obefintlig, blott ortografisk grannlåt.

Homme och *gubbe* — orden äro ganska olika både till form och betydelse, men äro dock ursprungligen identiska. Det svenska ordet hette förut *gumbe* och ännu tidigare *gume*, *gumme*, hvilken form ännu kvarstår i sammansättningen *brud-gumme*. Äfven den kvinliga motsvarigheten till *gubbe* kvarhåller ännu sitt *m*-ljud: *gumma*. På de estländska öarne har man dock, mera konsekvent, *gubba* som femininum till *gubbe*. Olikheten mellan vårt *gubbe* och fransmännens *homme* ligger således egentligen i ordens begynnelsekonsonant, men denna olikhet beror på den allmänna regeln, att ett latinskt-franskt *h* i svenskan motsvaras af *g*: så t. ex. då det hos oss heter (*i*) *går*, hos fransmännen *hier*. *Gubbe* sades också från början ej speciellt om en gammal man. Annars skulle tydligen sammansättningen *brud-gumme* kunna gifva anledning till alt för melankoliska betraktelser.

Ett annat ord, som på omvänd väg från betydelsen »gammal man» utvecklats till en allmän beteckning för »man», är *karl*. Det är samma ord som nu öfver hela Europa är vanligt som personnamn, och som efter mönstret af det latinska *Carolus* utan rimligt skäl ofta hos oss skrives med *C*. För sin stora spridning som personnamn, äfven hos oss, har ordet ursprungligen att tacka kejsar Karl den stores vida herskarerykte. Slavernas uttryck för »konung», i ryskan *karól'*, i polskan *krol*, anses också vanligen stamma från den berömde frankiske konungens namn, liksom vårt *kejsare*, ryssarnes *tsar* äro motsvarande ombildningar af det romerska personnamnet *Cæsar*. Har altså ordet *karl* i öster som solen gått upp till glans och ära, så har det däremot i vester sjunkit ned bland föraktets skuggor. Det engelska *churl* är samma ord, men har fått betydelsen »tölp». Vårt svenska *karl* står i rang ansenligt öfver det engelska ordet, man har icke håller hos oss en rätt ädel klang.

Det behöfver ej sägas, att det engelska *husband* »make» är det svenska *husbonde*; endast kan möjligen påpekas att det

bibegrepp af styrande makt, som ligger i det svenska ordet och däråt gifver en något hård klang, ej på samma sätt ingår i det engelska. Englands regerande drottning kan utan att nedsätta sin värdighet tala om *the prince-consort* såsom sin *husband*. Sista delen i ordet, vårt *bonde*, betyder ju ursprungligen endast *boende*. Under medeltiden nyttjades också hos oss orden *bonde*, *husbonde* i betydelsen af det engelska *husband*.

Om altså en engelsk furste i vissa förhållanden måste nöja sig med titeln *bonde*, så är också den engelska drottningstiteln anspråklös nog, så vidt man ej räknar det för en kvinnas högsta hederstitel att vara — kvinna. Det engelska *queen* är vårt likjudande ord. Men liksom vi ofvan sett ordet *karl* å ena sidan blifva adladt till en kunglig titel, å andra sidan neddragas i pöbelregionerna, så står äfven vid sidan af det stolta och vackra engelska *queen* ett annat engelskt ord, hvilket i uttalet als icke, i skrift blott genom en bokstaf skiljer sig därifrån, men till betydelsen så långt som möjligt. Ordet *quean* har i engelskan haft samma öde, som hos oss drabbat det i Danmark ännu hedervärda *Kone*, ett ord, som ursprungligen endast är en biform till *kvinna* och på 1600-talet äfven hos oss var fläcklöst.

Det bästa, som kan sägas om härledningen af *hustru* ur *hus-tro*, är — till heder för de svenska hemmen — att den förtjente att vara sann. Emellertid är otvifvelaktigt *hustru* blott en förändrad form af *husfru*, hvars *f* genom ordens sammanväxning i uttalet drogs öfver till första stafvelsen: (*husf-ru*), och sedan af bekvämlighetsskäl blef till *t*. I engelskan blir *housewife* genom samma dragning af *w* till första stafvelsen stundom i uttalet till *hözzif*; på samma gång ändrar det betydelsen från »husmoder, hushållerska» till — »syväska». Betydelseutvecklingen har sin fullständiga motbild hos oss, då ordet *hustru* flerstädes nyttjas som skämtsam beteckning på en »necessär».

De båda sista uttrycken är i sitt slag intressanta. De äro tydligen framvuxna ur en ungarls resignerade lefnadsfilosofi

och vittna om huru han med skämt söker slå bort känslan af den enslighet och öfvergifvenhet, i hvilken han lefver. Orden äro skapade i någon melankolisk stund, då knappen lossnat i hans rock, och han för att åter få den fastsydd måst lita till det torftiga hustrusurrogat han kunnat ega i sin synecessär.

I äldre skandinaviska och tyska skrifter, ja till och med stundom ännu i gammaldags stil, ser man hustrun nämnd med uttrycket *husäran, die Hausehre*. Uttrycket är bibliskt; det stammar från psalmen 68:13, men hvilat tyvärr liksom *hustron* på ett filologiskt misstag. Det hebreiska *newát bájít* betyder rätteligen blott »husets bebyggarinna»; en tillfällig likhet med ett annat uttryck *nawát bájít*, har vållat öfversättningsfelet.

Språket har, som vi se, understundom sagt kvinnan vackra ting, mot hvilka språkforskaren som vetenskapsman, om ock ej som man, måste inlägga sin gensaga. Dock kan språket äfven på allvar säga henne artigheter. Finskan är ett ärligt språk, och då det nämner »hustru» med ordet *vaimo*, som egentligen betyder »hjärta», är detta fullt uppriktigt menadt. Ordet har förut varit ett smeknamn vid tilltal: »mitt hjärtekorn» (*coreculum*, i romarnes språk) innan det fick den allmänna betydelsen »hustru».

Rätt vackert är också polackarnes uttryck för kvinna: *bialoglowa* »ljushufvudet». Märkvärdigt nog förekommer samma namn ända långt in i Asien, böta hos Turkestans ösbeger: deras *ak-baschlik* betyder egentligen »den hvithufvade» men sedan äfven »kvinna». Enligt Vámbéry afser uttrycket ursprungligen det förhållandet att kvinnornas hy är, af naturen och genom vistelsen inomhus, ljusare än männens*).

*) Vi tillfoga en liten etymologisk not med afseende på de anförda främmande orden, hvilka äro mindre främmande än de synas. I *bialoglowa* betyder *bialo* hvit; samma ord ingå något förändradt i namnet på Serbiens hufvudstad *Belgrad*, hvars sista del *grad* är vårt *gård*, fast med betydelsen »stad, borg»: *Belgrad* altså »Hvitgård» lik som det ryska *Nov-gorod* »Nygård». Med det polska *glowa* »hufvud», i ryskan *galawá* (skrifvet *golowá*) har man jämfört vårt *haluf*. De lån vi gjort från ryskan äro få och äfven

Som ett motsvarande, ehuru visserligen, som tillbörligt är, mindre vackert klingande uttryck för »man» må antecknas det rumäniska *berbat*, egentligen »den skäggige». Ordets ursprungliga betydelse är så bortglömd, att det äfven säges om skägglösa män, liksom polackarnes *bialoglowa* nyttjas äfven om mörka kvinnor.

Ordet *vif* har hos oss en viss doft från folkvisans romantiska rymder; det föregås gärna af ordet *vän*, om hvilket det samma gäller. I vanligt tal brukas det knappast. Däremot är i tyskan det motsvarande *Weib* ett helt hvardagligt uttryck, och liksom *wife* i engelskan. Det senare har, som vi redan påmint om, betydelsen »gift kvinna»; »kvinna» i allmänhet heter hos engelsmännen *woman*. Själftva detta *woman* innehåller emellertid i sig ordet *wife*, fastän nu mycket förstucket. Ordet skrefs i äldre tider *wifman*, sedan *wimman*, *wumman*, äfven *wimmon*, *wummon*. Sista delen i ordet är *man* människa, och uttrycket är bildadt som danskarnes *Kvindemenneske*, vårt *kvinnfolk*. — Den besynnerligaste af alla besynnerliga engelska uttalsregler är väl den, som säger att *women*, pluralformen, skall uttalas *wimm'n*, under det singularis *woman* uttalas *wumm'n*. Förklaringen af *i*-ljudet ligger emellertid i ordets härstamning från *wife*. Skälet hvarför uttalet i singularis gått en annan väg än i pluralis, är enligt vår åsigt att söka i den assimilerande inflytelsen från slutstafvelsens vokal, hvilken fordom uttalades fullare än nu. Pluralformens *o* i första stafvelsen är senare tillkommet genom ortografisk likdaning med singularen.

I mohammedanska länder anses det opassande att införa någon främmande tala om sin hustru. Man måste åtminstone nämna henne med en allmännare omskrifning, såsom »mitt hus», detta fall är mycket osannolikt. Visserligen är annars »kalufven» ett område, där svenskar och ryssar haft någon beröring med hvarandra. — *Ak* betyder i turkiskan »hvit», *basch* »hufvud», *-lik* är en ändelse. *Baschlik* »hufvudbonad» är det äfven hos oss bekanta namnet på ett från någon turkisk stam till Europa infördt plagg.

»mitt harem». Det arabiska ordet *harem* har själf den på äkta orientaliskt sätt svartsjukt afvisande betydelsen »det fridlysta»; ordet användes i enlighet med denna grundbetydelse om Mekkas och Medinas heliga platser.

(Forts.)

37. I Wendelas minnesbok.

Mörka, mulna vingar sträckas
 öfver hafven, öfver landen;
 vifta hvinande. Då släckas
 himlaljusen, vågor väckas,
 vältra väldiga mot stranden.
 Segel sköras, stänger bräckas,
 bultar lossna, laskar läcka,
 mensko-vett och vapen gäckas
 och, med hafvets skum, vår snäcka
 slungas, som ett spån, i sanden,
 högre upp med hvarje svall.
 Natt och nöd ha öfverhanden.
 Qval och qvidan, ve och jemmer,
 mörker, som än mer förstämmer,
 håg och handlingslust förta' oss,
 och med dem är kraften all.

Men så ljusnar himlaranden.
 Solens gud, den store anden,
 sväfvar åter öfver kaos.
 Vädret näpser han och vänder;
 första stråle, som han sänder

oss, bedöfvade och frusna,
 värmer våra valna händer,
 klarar blicken och begreppet,
 och med samma vakna, ljusna
 håg och hopp att berga skeppet.
 Spillrorna tillvaratagas,
 ordnas, formas, fogas, lagas;
 köl och spant och stäfvar riktas,
 däck och sidor drifvas, diktas,
 allt förses från stam till stam. —
 Så med kärlek snart vi bygga
 nytt vårt skepp utaf det fordna
 och, af skadan visa vordna,
 segla, varsamt väl, men trygga,
 öfver böljan, banan fram.

Fram! Der haf och himmel mötas,
 der är målet, dit bär vägen.
 Der är porten ock belägen
 till den hamn, der intet bötas
 för hvad viljan icke brutit,
 men der alla tårar fälda,
 fröjd, som nekats, lön, som trutit
 under vägen, vedergälda
 bli för visso tusenfalt.
 Fram! Men framåt är tillika
 uppåt. Så oss hugnerika
 lagar lofvat och befallt.
 Och den svan, som fram oss bringar,
 är ej danad blott att plöja
 hafvet och dess flacka yta.
 Må han nyttja sina vingar,
 flyga, icke endast flyta,

ofvan molnens mängd sig höja
fritt, men högt dock framförallt.

Der och hvar vid vägens stränder
vackra blad och blommor växa.

Välj de vänaste att plocka,
vårda dem med Wendlas händer:

Alla låta sig förhexa:
minsta strå och minsta klocka,
de, som ringast förefalla,
snart till skönhetspar förvandlas
när med kärlek de behandlas,
liksom de ge honung alla,
blott man vet att hemta den.

Känsliga för hvad de röna,
lika de med lika löna,
blekna inför blickar kalla,
småle endast mot en vän.

Skönhetssinnet är fåfängligt
liksom färg och fägring — sägs det —
eger intet högre värde
än ett stundens, ett förgängligt.

Värdet, ack! — hur ofta vägs det?

Sinnet sjelft — hur ofta egs det?

Sjufalt lycklig du, som lärde
mäta grandet med det höga.

Stoftet kan dig ej förvilla

när ditt klara barnaöga

ser det stora i det lilla

och det goda i allt skönt,

räknar stjernorna deroppe

i den minsta lilla droppe,

fallen på ett blad af grönt.

Hvilket mildt och vänligt skimmer
 öfver allt, hvad du förnimmer!
 Se blott strålen der, som faller
 från all skönhets källa ofvan
 ned bland grusets små kristaller,
 hur han tusendubblar gåfvan,
 sanning skiljer och förklarar
 och det goda uppenbarar.
 Intet honom utestänger.
 Rum ej finns så otillgängligt,
 lågt och mörkt, dit han ej tränger,
 för att bo och stanna der.
 Och uti det ljus, som varar,
 är det sköna oförgängligt,
 evigt, som dess ursprung är.

Du, som huld och omsorg egnar
 och med milda händer skänker
 fågring äfven åt det lilla,
 dervid i ditt hjerta tänker,
 att den verksamhet, som fågnar,
 kan dess mindre göra illa,
 eller tid och krafter spilla,
 som ändå hvart grand skall bli en
 länk i allverlds-harmonien.
 Harmoni! — Nå väl, en fråga:
 Denna sam- och väl-ljudskedja,
 harmonien, hur förmår den
 så att fångsla dig och glädja?
 Till dig sjelf jag ville vädja:
 kan ej samma svar jag våga
 nu, som nyss i blomstergården:

»Derför, barn, att du förstår den.
 Derför att du älskar den». —
 Mot den grundlag ingen bryter:
 »Ömsesidighet på jorden»,
 balken med de gyllne orden:
 »Kärlek kärlek ger igen». —
 Glöm den aldrig. Kanske tryter
 allting annat, hafvet ryter,
 nordan biter ock som kallast;
 men med denna balk som ballast,
 upprätthålles skeppet än.

Olof Stig.

38. Ett svenskt bidrag till litteraturen i kvinnofrågan.

Qvinnofrågan. *Jemförelser mellan de tre stora kulturfolkens nutidsåsigter rörande könens psykiska begåfning och sociala ställning. Studie af *Edmund Gammal*. Stockholm. Z. Hæggströms förlag. Pris 1 kr. 50 öre.

*It is a movement not merely for women
 but by them.*

Enfranchisement of women.
 Westminster Review. July 1851.

Den så kallade kvinnofrågan är hos oss såsom i de flesta europeiska länder gammal nog. Inbegriper man i denna fråga kvinnans historiska utveckling från beroende och omedvetenhet till växande frihet och själfmedvetande, så kan man på lagstiftningens område föra den tillbaka ända till Birger Jarls tid, på handlingens och det själfständiga tänkandets till *Birgittas*. Inskränker man åter begreppet kvinnofrågan till protesten mot

den ofrihet, hvori fördom och sed af ålder qvarhållit qvinnan, samt de undersökningar af hennes själsbegåfning, jemförd med mannens, som deraf framkallats, så möta oss redan i medlet af 1700-talet fruarne *Brenner* och *Nordensflycht* såsom dess erkända målsmän, *Anna Maria Lenngren* såsom dess motståndare, senare *Thorild*, *Richter*, *E. G. Geijer*, *Agardh*, *L. J. Hierta* och främst *Fredrika Bremer* såsom dess förkämpar. Slutligen hafva vi under senaste 20 år haft i Tidskrift för Hemmet en egen organ inom pressen för denna fråga, sedd i samband med hemmets tidsenliga utveckling.

Vi äro således långt ifrån fremmande för de viktiga spörsmål, qvinnofrågan omfattar. Förverkligandet af det mål, till hvilket hela rörelsen syftar, har också hos oss gradvis fortgått på öfvertygelsens lugna väg, utan våldsamma brytningar och dock fullt i bredd med, ja, i vissa fall snabbare än inom flera af de större kulturländerna. Men i trots häraf, eller kanske just därför, har litteraturen i frågan hos oss intagit ett ganska begränsadt rum. Det må nu ligga en viss sanning i det gamla ordspråket: *den qvinna är bäst, om hvilken man minst talar*, äfven då »talet» utsträcker ej blott till personen utan ock till de grundsatser, på hvilka man vill bygga hennes utveckling och verksamhet. Med andra ord, det *kan* bevisa godt, på det område hvarom vi tala, att behovet af reformerna varit så allmänt erkändt, och att deras genomförande gått så lugnt och naturligt till väga, att det icke framkallat en sådan storm af protester, och därför heller icke erbjudit ett sådant rikt stoff till en litteratur i frågan, som händelsen varit i Tyskland, Frankrike och England. Det afskilda läget af vårt land förklarar äfven det faktum, att vi med en viss sjelfvisk afsluteth genomfört de praktiska reformer af qvinnans uppfostran och samhällsställning, för hvilka allmänna meningen och qvinnan sjelf varit mogna, utan att deltaga med de stora kulturfolken i frågans teoretiska utredning.

Dock hafva också vi haft våra strider att utkämpa med penans och det fria ordets vapen, och det kan vara skäl att i korthet erinra oss dem.

Vi nämna då främst de på vissa håll mycket bittra striderna om *qvinnans lika arfsrätt*, hennes *myndighet*, hennes *fritagande från giftomannaskapets tvång* och hennes *rätt till undervisning*. Sedermera dessa striders utmynnande i den häftiga tidningspolemiken mot Fredrika Bremers roman *Hertha*, hvilken roman i och för sig var det kraftigaste inlägg i qvinnofrågan, som dittills förekommit.

Vidare erinra vi om de uttalanden, hvilka föranleddes af *frågan om qvinnans rätt till bedrifvande af industriella yrken*, hennes *tillträde till vissa befattningar i statens tjänst*, hennes *rätt att aflägga maturitetsexamen*, *att följa studierna vid universitetet*, *att utöfva läkarens och lärarens kall m. m.*

Sedermera komma diskussionerna rörande *reform af lagarne för gift qvinnas eganderätt*, hvilka förts bland annat inom den för reformens främjande stiftade föreningen, vid de nordiska juristmötena, m. m.

Ytterligare påpeka vi de enhälliga och framgångsrika protesterna mot *kyrkomötets förslag till reaktionär ändring af vigselformuläret*, bland hvilka en uppsats i denna tidskrift af riksdagsmannen *Axel Adlersparre* torde varit den kraftigaste.

Slutligen må nämnas den med de sista årgångarne af denna tidskrift började och sedan, med anledning af Ibsens skådespel, »*Et dukkehjem*», inom den större pressen fortsatta meningsstriden om *en tidsenlig uppfattning af äktenskapet*.

Detta utgör, så vidt vi minnas, de väsendtligaste inlägg i striden om qvinnofrågan, som vi under senaste tre eller fyra decennier hafva att uppvisa *). Samlade skulle de säkert icke

*) Man torde i öfrigt erinra sig en mängd uppsatser af ledarne af denna tidskrift; t. ex. om *qvinnan och arbetet*, om hennes *medborgerliga rätt och pligt*, om hennes *sjelfförsörjning*, om *den arbetssökande* och

gifva intryck af någon fattigdom, hvarken på bevis för reformernas befogethet eller på mod att försvara dem. Men då de förefinnas spridda i riksdagsprotokoll, tidningsblad, föreningsarkiv, tidskriftshäften och vittra arbeten, så glömmes man dem lätt, helst sedan deras praktiska syfte är vunnet. Ett faktum blir i alla fall, att vi knappast ega någon specifik, i bokhandeln tillgänglig svensk litteratur i kvinnofrågan. Denna brist är, ehuru såsom vi sett förklarlig, dock ingalunda fördelaktig, och det har därför länge varit ett önskningsmål för oss och andra frågans vänner, att sjelfständiga, från svensk synpunkt företagna utredningar af ämnet, måtte framläggas.

Ändtligen har också ett uppslag i denna riktning gifvits af Edmund Gammal, med hans skrift om *nutidsåsigterna rörande kvinnofrågan inom de tre stora kulturfolken*, hvilken med glädje helsats af alla för saken intresserade.

Att vi det oaktadt dröjt flera månader att anmäla den välkomna skriften af vår egen värderade medarbetare har flera orsaker. Dels är boken icke lätt att bedöma; dels hafva vi i flera punkter, icke kunnat dela förf:ns uppfattning; och dels är det bästa af innehållet så nära sammanväfdt med hvad vi anse mindre godt, att det syntes oss svårt att påpeka bokens brister och på samma gång göra förf:n full och välförtjent rättvisa. Men då *saken* måste ligga oss närmast om hjertat, och då en bok, som ger nya synpunkter, och öppnar nya stridsfrågor är af långt större betydelse för det spörsmål den behandlar, och för anmälaren långt fruktbarare, än ett felfritt arbete, som endast bekräftade hvad man visste förut — så hafva vi slutligen fattat mod, och vilja här söka gifva våra läsare en öfversigt af bokens innehåll, på samma gång vi särskilja det i tvänne grup-

den *kunskapssökande kvinnan*, om *kvinnans förhållande till tidens politiska och religiösa spörsmål*, m. m., hvarjemte vi tacksamt anteckna bland frågans förkämpar under senaste 20 år, namnen: *P. Siljeström, A. Fock, Cederschiöld, Schüek, Sohlman, Eneroth, Seved Ribbing, Olof Stig, Sorella, R. v. Koch, L. H. Åberg, Amanda Kerfstedt, Ernst Beckman* m. fl.

per, sammanställda kring hvad som enligt vår uppfattning utgör bokens *hufvudförtjenst* och dess *grundfel*.

Den första stora förtjensten af Edmund Gammals bok synes oss vara den *att hafva kommit till*. Det fins knappast någon af dagens stora frågor, som är så svår och så föga tacksam att behandla som denna, helst i den stora omfattning hvori Edmund Gammal upptagit den. Nästan utan föregångare i den inhemska litteraturen, ur stånd att på afstånd lära känna annat än enstaka alster af den ofantligt ymniga och mångsidiga litteratur i ämnet, som uppstått i »de stora kulturländerna», och kanske ej heller i tillfälle att genom studieresor söka personligen utforska de olika sidorna af denna litteratur eller de inom folken förherrskande åsigterna, står en svensk författare i qvinnofrågan ganska kringskuren med afseende på medel att nå sitt mål, äfven om detta står klart för hans blick. Att Edmund Gammal insett de svårigheter, som stodo honom i vägen, och icke desto mindre trotsat dem, i den ödmjuka förhoppningen, att med sitt arbete bana väg för andra, mera grundliga utredningar af ämnet (se sid. 3) kan endast höja värdet af hans försök och den tacksamhet, frågans vänner äro honom skyldiga.

Också hafva, med ett enda undantag, de organer inom pressen, hvilka anmält boken, enhälligt uttalat sig till dess fördel och med styrka framhållit den förtjenst, förf:n med sitt arbete inlagt om den inhemska litteraturen i frågan.

Detta om bokens utgifvande.

Hvad dess innehåll beträffar ligger, enligt vår uppfattning, *hufvudförtjensten* i det rika och i vissa fall *nya* stoff, förf:n tillfört qvinnofrågan, genom framläggandet af den nutida vetenskapens olika teorier om qvinnans natur och väsende. Så vidt vi känna är boken i det afseendet *ensam i sitt slag*, enär utlandets författare i allmänhet betrakta frågan blott ur sin egen synpunkt, eller på sin höjd granska en och annan infödd tänkares yttranden om densamma.

Ehuru vår granskning har till ändamål att hänvisa läsaren till boken själf, utan att ingå i någon detaljerad redogörelse för innehållet, kunna vi dock ej neka oss nöjet att stanna ett ögonblick vid denna del af framställningen, för att i några få ord återgifva grunddragen deraf, samt de anmärkningar den föranledt. Medelpunkten i framställningen utgöres af de filosofiska skolornas olika uppfattning af qvinnans natur och lifsuppgift.

Så ger förf:n oss en inblick i *den tyska pessimismens* teorier, hvilka framställa qvinnan såsom »ett stycke natur», hvars omedvetenhet måste bevaras, för att tjena som kompletteringsmoment åt mannens själfmedvetna förnuftiga väsen, och hvars hela uppgift skulle bestå uti att fortplanta släktet, »utan att knota om mannen delar sin gunst åt många».

Vidare gör han oss bekanta med stiftarens af *den franska positivismen* djerfva försök att i qvinnan finna ett föremål för sin andakt, ett slags ersättning för kristendomens Gud, och på samma gång hålla detta gudomlighetssurrogat i fullkomligt beroende af mannen, och uppställa såsom hennes lifsproblem: »öfvervinnandet af motviljan att lyda».

Slutligen införas vi i den nutida *engelska realismens* uppfattning af qvinnan såsom ett meniskt väsen, stadt i utveckling och kräfvande full frihet, för att blifva det hvartill hon är ämnad.

Vi hafva med afseende på denna framställning hört anmärkas, att de talrika citaten af den moderna pessimismens stiftare, de tyska filosoferna Schopenhauer och Hartmann, skulle vara ensidigt valda; att särskildt skrifter af den sistnämnde, i hvilka han åtminstone indirekt medgifver qvinnans andliga höghet och erkänner att hon är mäktig af intellektuelt samarbete med mannen m. m., blifvit förbigångna. Härom våga vi ej döma, då vi endast i andra hand, genom tidskriftsuppsatser och allmänna öfersigter, lärt känna dessa tänkare. Men ett faktum är, att de anförda satserna verkligen blifvit offentligt uttalade

och i detalj utvecklade af skolans ledande män, detta på ett språk som vittnar om den gröfsta cynism, samt att de derefter blifvit i vexlande former upprepade och drifna till sin spets af skolans sämre anhängare. Oss synas de därför väl värda att anföras såsom *en* af de konsekvenser, till hvilka den pessimistiska lifsåskådningen kan leda — kanske äfven såsom uttryck af den oblandade »*intelligensens etik*», hvilken enligt vissa teoretici är otillgänglig för qvinnan, och mannen ensam förbehållen.

Äfven mot framställningen af Auguste Comtes teori om qvinnans uppgift för menskligheten har man haft åtskilligt att anmärka. Men då den är hemtad af en fransk författare och alldeles öfverensstämmer med den, som vi efter en ansedd engelsk förf., Francis Power Cobbe, för flera år sedan meddelat, så hafva vi allt skäl att antaga den vara riktig, och tro att också den godt försvarar sin plats i en öfverblick af den nutida filosofiens teorier, ehuru en grupp af Aug. Comtes efterföljare icke lär hylla den i dess helhet.

Den engelske tänkaren *Stuart Mills* uppfattning af qvinnofrågan är verldsbekant och förtjenar väl att sättas såsom kronan på verket i en skildring af ofvannämnda art; icke därför att han ställer qvinnan synnerligt högt sådan hon nu befinnes, utan därför att han kräfver för hennes räkning *frihet att växa ut till det, hvartill hon ursprungligen är ämnad*, förklarar att man *då först kan bedöma henne*, samt bevisar, att *de tvångsförhållanden, som hindra denna qvinnans naturenliga utveckling, utgöra »ett af de största nutida hindren för mensklighetens framåtskridande»*.

Kring dessa målsmän för olika filosofiska system har Edm. Gammal grupperat en mängd andra mer och mindre vetenskapligt utrustade skriftställare, och låtit också dem framlägga sina olika åsikter i ämnet. Bland dem finna vi berömde *rättslärde*, sådana som *Holtzendorff*, *Laboulaye* och *Bonneville de*

Marsangy; moralister och historieskrifvare, sådana som *Michelet*, *Legouvé*, *Sybel*, *Julie Daubié*, *Bessie R. Parkes* och *Lecky*, psykologer och fysiologer sådana som *Lotze*, *Huxley* och *Herbert Spencer*, förutom en hel rad inom den lärda världen kända namn, såsom L. v. Stein, Richter, Teichmüller, Proudhon, Buckle, m. fl.

Det är, som sagdt, genom sammanförandet af detta mer och mindre *vetenskapliga* stoff till frågans utredning, som vi tro, att Edm. G:s bok har sin största betydelse. Hade den ärade förf:n stannat inom detta område, tro vi, att han, med den förmåga af fin analys och lycklig jmförelse, som är honom egen, skulle hafva förlänat sin granskning af olika nationella egenomligheter mera värde, och kunnat genom en närmare jmförelse af de vetenskapliga hypoteserna sins emellan aftvinga dem resultat, som torde blifvit öfverraskande.

Väl skulle man, äfven om förf:n sålunda inskränkt sin uppgift, haft några anmärkningar att göra, några önskemål att uppställa. Så skulle man kanske funnit att stoffet blifvit med något ojemn hand fördeladt. Man hade kanske frågat sig hvarför Tysklands radikala pessimister fått upptaga flerdubbelt större plats i skildringen än sådana ädla och frisinnade tänkare som Lotze och Holtzendorff, samt önskat få en inblick äfven i hvad tyskarne kalla »den öfvervunna pessimismens» åskådningssätt. Man torde hafva undrat hvarför ej Legouvé blifvit lika utförligt behandlad som Michelet; hvarför ej Lecky fått göra åt sig för att lemna bättre rum för Mill; hvarför motståndets målsmän i England blifvit förbigångna; hvarför qvinliga forskare och vetenskapsidkare, sådana som Harriet Martineau, mrs Somerville, mrs Mill, Francis Power Cobbe, mrs Garret Andersson m. fl. blifvit förbigångna. Och slutligen torde den uppmärksamme läsaren ej kunnat undgå att fråga sig, hvarför förf:n grundar sitt *totalomdöme* om åsigterna i Tyskland och Frankrike *uteslutande på frågans motståndare*.

Som sagdt, anmärkningar skulle gjorts — och när uteblifva väl sådana för ett anmärkningsvärdt arbete! — Men begränsad till ett studium af *vetenskapligt bildade mäns och kvinnors* åsikter i ämnet hade boken vunnit i sanning och samlad kraft, dess författare gjort en mera betydande *ny* insats i den gamla frågan, och vår svenska litteratur varit den första att gifva en samlad bild af *qvinnofrågan inför den nutida vetenskapens målsmän*.

Stoffet till denna bild föreligger i boken, vittnande enligt Aftonbladet, om »en storartad sakrikedom», och utgörande i vår tanke dess stora, förblifvande förtjenst. Men, i stället att samla det till en helgjuten bild har förf:n, under ifvern att se frågan i större omfång, splittrat det, utspädat det med ovetenskapliga tillsatser *) och af denna blandning velat forma en *totalbild* af *trenne hela nationers åsikter i frågan*.

Antagligen måste en jämförande undersökning af olika folkopinioner alltid vara förenad med stora vanskligheter; men der det gäller en fråga, ännu så omtvistad och svårtillgänglig som qvinnofrågan, samt nationer, delvis bestående af så vidt skiljda element, blir uppgiften i vår tanke omöjlig att fylla. Om derfor Edm. Gammal, såsom vi tro, icke mäktat inlösa det löfte, som innebäres i titeln af hans bok, så kommer det icke af underlägsenhet i skarpsinne, beläsenhet eller framställningskonst, utan deraf att *han velat det omöjliga*. Han har dessutom själf ytterligare skärpt denna omöjlighet *i det han från det stoff, som han valt för sin undersökning, utsöndrat i det närmaste allt, som utgått från dem, hvilka stå frågan närmast*.

Vi hafva härmed vidrört, hvad som i vår tanke är *bokens grundfel*, ett fel, hvilket vi, med all tillgifvenhet för förf:n och

*) Till denna kategori räkna vi smädeskrifter sådana som de anförda af hrr Goltz, Bärenbach och Alexandre Dumas d. y., vidare Reichs, Girardins, Bebels m. fl. anförda yttranden, samt de diktverk, som omnämnas vid försöket att bestämna de olika folkens kvinnoideal.

med all berättigad glädje öfver hans arbete, ej kunna förbigå, emedan det angriper den innersta principen för hela qvinnofrågans berättigande:

Qvinnans rätt att bli hörd i egen sak och ej längre betraktas som ett blott passivt föremål för männens tvister.

Redan på bokens första rader, vid försöket att bestämma begreppet: »qvinnofrågan», röjer förf:n detta fel, i det han be-tecknar denna fråga såsom »den strid, som pågår mellan tvänne partier af det manliga könet rörande rätta uppfattningen af det qvinliga.» Och samma fel följer honom genom större delen af boken, i det han, under försöket att på grund af de trenne folkens »mest framstående bok- och tidskriftslitteratur», angifva *de bland dem förherrskande åsigterna* i qvinnofrågan, helt enkelt utelemnar hela den qvinliga litteraturen i Tyskland, större delen deraf i England och i Frankrike upptager till närmare behandling blott *ett enda verk af en qvinlig förf.*, M:ll Daubié.

Vi behöfva ej i alla enskildheter påpeka följderna af detta missgrepp. De ligga klara för hvar och en, som är närmare förtrolig med ämnet. Blott några få exempel må här anföras på de luckor, som genom detta förfarande uppstått i undersökningen och således äfven i bevisningen för de slutsatser, till hvilka denna ledt.

Börja vi med skildringen af *Tyskland*, finna vi der talrika utdrag af hätska men föga kända motståndare till frågan, medan de främsta qvinliga förkämparne endast flygtigt omnämnas eller helt och hållet förbigås. Bland dem finnas dock ej blott författarinnor af stort litterärt rykte, utan äfven andra, hvilkas verksamhet i tanke och handling höra till det yppersta, som qvinnofrågan i något land frambragt. Vi känna särskildt en sådan personlighet, hvars bild vi skola framlägga i ett följande häfte. Här må det vara nog att nämna, att hon hade skarp-synthet nog att *redan 1848*, då arbetarfrågan väcktes, inse att

denna fråga aldrig kunde lösas om man ej också toge de qvinliga arbetarnes intressen med i räkningen, samt att hon hade mod nog att offentligen uttala denna sanning i en skrift inlemnad till vederbörande minister och en för frågans utredning tillsatt kommission. Lägga vi härtill att denna qvinna, femton år senare, trädde i spetsen för handlingspartiet, stiftade tillsammans med liktänkande en förening för frågans praktiska utredning, hvilken förening nu omfattar hela Tyskland, och årligen håller offentliga så kallade »Frauentage» i olika delar af landet; att hon, omvexlande med män af största anseende, såsom ordförande ledt flera af dessa öfverläggningar; slutligen att hon uppsatt och jemte en vän redigerar den bästa tidskrift för frågans utredning inom Tyskland, så tro vi oss kunna påstå, att en sådan qvinna icke kan förbises, om man vill bilda sig ett sannt omdöme rörande det tyska folkets åsigter i frågan, äfven om hennes flitiga och mångsidiga författareskap icke gör anspråk på vetenskaplighet.

Hvad skildringen af *Frankrike* beträffar, behöfva vi blott nämna namnet *George Sand*, och spörja hur det skulle vara möjligt att göra sig en riktig föreställning om det franska åskådningssättet i ämnet, utan att vädja till detta namn?

Slutligen *England*: Ingenting är mera betecknande för de felslut, hvilka framgå af förutsättningen att qvinnans åsigt och medverkan är likgiltig för bedömandet af folkets uppfattning af frågan, än det faktum att Edm. Gammal framskjuter begynnelsen i England af kampen för qvinnosaken ända till 1865 och anser den ha börjat först med Huxley's skrift: »*Emancipation black and white*» (se sid. 6).

Redan i början af vårt århundrade upptogs dock kampen af sådana betydande personligheter som t. ex. *Mary Wolstonecroft*, skalden Shelly's genialiska hustru, samt den berömde vetenskapsmannen *Sir Humphrey Davy*. Den förra framhåller med styrka bristerna och orättvisan i äktenskapslagen, båda

förklara qvinnan mäktig af en hög och grundlig bildning. Så yttrar den lärde naturforskaren i sina föreläsningar öfver qvinnopppfostran 1810—11 följande:

»Det har länge varit ett dåligt bruk att söka förlöjliga qvinnornas sträfvan efter litterär och vetenskaplig bildning Må i stället qvinnorna göra det till en skam för männen att vara olärda, och okunnigheten skall försvinna, den sidan af qvinnornas inflytande, som grundar sig på andligt framåtgående, skall stegras och tillväxa med tiden, lemnas oberörd af åldern, och förblifva evigt ung.»

Man erinre sig derjemte, att frågan redan var nog framskriden på 1830- och 40-talen, för att på vädjobanan uppkalla poeter, sådana som Elisab. Barret Browning och Tennyson.

Vi veta dessutom alla, att kampen, långt före Huxleys bok, under samfäld ledning af intelligenta qvinnor och frisinna män, fullföljts kraftigt nog, för att hafva genomdrifvit väsendtliga reformer på det praktiska området samt *inom parlamentet väckt frågan om qvinnans politiska rösträtt.* *) Behöfva vi något ytterligare exempel så finna vi ett sådant i det faktum, att det enda arbete af en engelsk qvinna, som blifvit af Edm. Gammal mera än i förbigående nämndt: »*Essays on Womans work*» af Bessie R. Parkes utgör blott en sammanfattning af de artiklar i ämnet, som den ansedda författarinnan offentliggjort långt förut i den af henne för qvinnofrågans utredning uppsatta och redigerade tidskriften: *English Womans Journal*.

Slutligen, och detta må blifva vår sista anmärkning, har Edm. Gammal icke ens nämnt Fr. Power Cobbes märkliga »*Essay on inductive morals* (1855)» eller mrs Mills berömda och ofta anförda uppsats »*Enfranchisement of Women*». Den senare infördes dock som bekant i *Westminster Review*, för Juli 1851,

*) Den 13 Februari 1851 blef en vid offentligt möte uppsatt petition om politisk valrätt för Englands qvinnor framlagd för Öfverhuset af Earlen af Carlisle. (Dissertations etc. by John Stuart Mill vol. II sid. 449.)

sålledes hela fjorton år före Huxleys skrift, samt blef af John Stuart Mill aktad värdig att med varmaste förord intagas i upplagan af hans utgifna arbeten, *) ehuru han sade sig deri ej hafva medverkat annat än såsom handsekreterare.

Fråga vi oss nu: *hvad kan vara orsaken till att förf:n sålunda förbigått qvinnans andel i de trenne kulturfolkens åsikter i ämnet?* så är svaret ej lätt att finna. Männe en rest af den gamla grundsatsen: »*qvinnan tige*»? Säkert skulle Edm. Gammal sjelf vara den första att förkasta ett sådant antagande, likasom också alla hans personliga uttalanden i ämnet förneka denna grundsats på ett sätt, som ej lemnar rum för minsta tvekan.

Icke heller det faktum, att flertalet qvinliga författare bygt sina åsikter i ämnet mera på *erfarenhetsrön* och *sakförhållanden*, än på *vetenskapliga hypoteser*, således sannande Buckles ord om qvinnans förkärlek för »den induktiva metoden» — icke heller detta ger oss svaret på vår fråga. Edm. Gammal påpekar nämligen sjelf »det nära sammanhanget mellan frågans praktiska och teoretiska del», och lofvar att behandla dem (och således väl ock deras målsmäns uttalanden) i närmaste samband med hvarandra. **)

Återstår då, så vidt vi kunna se, blott *en* förklaring, den af oss redan antydda möjligheten, att bokens ursprungliga plan omfattat endast åsigheterna inom den vetenskapliga världen, och att sedermera stoffet för undersökningen icke vidgats i samma mån som planen. Man har glömt att hälften af *kulturfolkens åsikter* utgöres af *qvinnoåsikter*; att, såsom mrs Mill säger: *it is a movement not merely for women but by them.*

Vi hafva härmed framhållit hvad som syns oss vara bokens tvänne hufvuddrag, det ena positivt det andra negativt, och

*) Dissertations and discussions by John Stuart Mill vol. II sid. 411.

**) Se sid. 2, samt vidare sid. 45 rörande ledtråden för förf:ns framställning af franska skriftställare i ämnet.

lemna åt läsaren, att sjelf uppsöka det myckna som arbetet i öfrigt innehåller af tänkvärda åsigter, jemförelser och meddelanden. Vår korta granskning är nämligen långt ifrån fullständig; men vi hoppas att den måtte innehålla några ledande anvisningar för bokens rätta läsande. Förtjensterna hafva vi icke velat, icke heller för bokens skull ansett oss *behöfva* förtiga. *Boken är god och stark nog, att bära en kritik i sakens intresse, så ock förf:n*, om vi eljest känna honom rätt, och rätt förstått hans maning (sid. 3) till en mångsidigare behandling af ämnet.

Först under ett kritiskt studium skall ock läsaren kunna utdraga den rika behållning af skriften, som densamma direkt och indirekt är egnad att gifva, och för att bereda väg härför sammanfatta vi i några få punkter resultaten af vår granskning.

Vi hafva trott oss finna att grundbristen i arbetet ligger i förbiseendet eller underskattandet af qvinnans åsigter i frågan, och att häraf följt andra svagheter i framställningen; så den delvis allt för mörka skildring som kommit Tyskland till del, samt utelemnandet af det kanske viktigaste momentet af frågans utveckling i Frankrike; hvartill kommer att betydelsen af Englands långvariga och kraftiga arbete för frågans lösning försvagats, på samma gång *resultatet* deraf, i vår tanke, framställes öfverdrifvet gynnsamt. *)

Bokens hufvudförtjenst hafva vi funnit främst i den lyckliga framställningen af de åsigter i ämnet, som uttalats af den nutida vetenskapens målsmän, hvartill sluta sig många träffande jemförelser af de olika folkpersonligheternas skaplynne samt många förf:ns egna, beaktansvärda uttalanden. Vi hänvisa bland annat till hans yttranden om den ogifta qvinnans ställning, om olikheten mellan föräldrars sätt att betrygga sina döttrars och sina

*) Så heter det sid. 7, att reformerna (erkännandet af qvinnans politiska rösträtt inberäknad) tyckas vara blott en tidsfråga, som fördröjes mindre af tvifvel på sakens rättvisa, än af tvekan om ändamålsenligaste sättet att den genomdrifva

söners framtid, om inflytandet af en slapp moral och en lösaktig litteratur på den manliga ungdomen, om faran af reformens missbruk, om sambandet mellan qvinnofrågan och den kristliga lifsuppfattningen m. m.

Redan dessa förtjenster vore nog för att boken skulle kraftigt anbefalla sig sjelf till alla, som vilja följa utvecklingen af en af vår tids betydelsefullaste sociala rörelser. Men den har ännu en förtjenst, kanske den största eller åtminstone i vår tid sällsyntaste: *den är idégifvande; den öppnar nya synpunkter, väcker frågor, inleder tankeutbyte och lockar till djupare forskning i ämnet.* Dessa förtjenster äro i vår tanke ovärderliga och högre att skatta än — för att begagna ett af förf:ns egna älsklingsuttryck — den mest »uttömmande framställning, bygd på vetenskaplig grund».

Vi sluta med att bringa Edm. Gammal vårt hjertliga tack för en bok, som väckt qvinnofrågan hos oss till nytt lif och som troligen skall återopas af alla kommande författare i ämnet, samt uttrycka vår förhoppning att framdeles för egen del få, vid nya utredningar af ämnet, begagna det rika stoff, han samlat.

Esselde.

Tillägg.

Då vi här ofvan, enligt vår uppgift, betraktat Edmund Gammals bok, icke i ljuset af dess värde såsom *litterär* produkt, utan *uteslutande ur synpunkten af dess förtjenster och brister såsom tecknare af qvinnofrågans ståndpunkt i de stora kulturländerna*, må det vara oss tillätet att här nedan bifoga några bevis på det varma gillande förf:n rönt af så framstående *litterära* granskare, som professor R. Nyblom i Upsala, samt ledaren af Aftonbladets litteraturtidning.

Så yttrar Professor Nyblom i en litterär öfversigt för Augusti 1880 i *Finsk Tidskrift* (sid. 232) bland annat följande:

»En annan, i hög grad allvarlig skrift, som är värd all uppmärksamhet, är *Qvinnofrågan af Edmund Gammal*. — — — Boken utgöres af en förträffligt skrifven redogörelse för qvinnans ställning hos de stora kulturfolken och lemnar en klar öfversigt af hvad dessa gjort för och emot det stora spörsmålets lösning. Att vi svenskar icke stå oss sämst i denna täflan, derom vittnar sjelfva skriften, ty det säges med fordran på tillförlitlighet att dess författare är en qvinna — — — och skriftens hela hållning är sådan att den skulle gjort hvem som helst heder m. m.»

Aftonbladet åter har i en utförlig och alltigenom förordande anmälan, bl. a. här nedan anförda uttalanden:

Skriften väcker liksom flere föregående af samma hand, genom sin ärlighet och sin värdiga hållning vår största aktning, äfven om vi för vår egen del ej anse rådligt att gå lika långt som förf:n i den så kallade qvinnofrågan. Det arbete, med hvilket vi nu syssla, är ej egentligen ett reformatoriskt. Det är snarare ett undervisande och utredande, hvilket visserligen ytterst uppbäres af en fast tro på en mycket djupgående samhällets omgestaltning, förmedlad genom qvinnökönets fullständigare ingripande på alla det offentliga och enskilda lifvets verksamhetsområden, men hvilket dock väsentligen redogör för qvinnans faktiska ställning i våra dagar i de tre stora kulturlanden samt genom talrika utdrag ur skrifter af samma tre lands mest betydande tänkare och skriftställare klargör hvilka åsigtter, som på de särskilda hållen äro gängse om qvinnan i och för sig liksom om hennes uppgifter i familjen och samhället. Den storartade sakrikedom, som utmärker denna framställning, gör den i högsta grad både lärorik och underhållande, man må för öfrigt för sin egen del fullständigt eller blott till en del samstämma med författaren i hans yttersta önsknigar. Vi upptaga med afsigt blott de två alternativen »fullständigt» eller »blott till en del», ty det tredje, »icke als», är svårigen för någon bildad person tänkbart. Det finnes nämligen här, liksom inom så många andra frågor, ett område, ett stycke utvecklingsväg, på hvilket alla, som besitta heder och intelligens, utan motstånd gå med. Och detta, humanitetens och endrägtens område, är här tillräckligt stort och af författarens hand med tillräcklig omvård behandlat, för att framställningen i sin helhet alltid skall ega en anseelig mängd punkter, som skola tilltala alla och af alla behjertas.

39. Korsikansk hustru.

Studie efter *Alphonse Daudet*.

— »Ja, nog kan jag tala om det», sade baron R. skrattande; »men jag bereder er på att historien är en smula lätt på tråden, och i betraktande af damerna Dock kan jag ju alltid försöka. Går jag för långt, fån I hejda mig.»

Så börjar Alphonse Daudet en liten skizz, som af misstag utelemnades från den af S. L—d öfversatta samlingen af hans mindre berättelser. Vi taga »baron R.» på orden, hejda honom der han på tre eller fyra rader gör några anspelningar, som kunde föra »för långt,» och meddela här den spirituella berättelsen.

Som sagdt — fortsätter baronen — jag hade blifvit anställd vid prefekturen i Ajaccio, och tillträdde platsen ej utan bryderi. Det var min début inom embetsverlden; dertill kom en femton timmars hård sjöresa, den afskräckande anblicken af denna Itakas ö med sina röda klippor, sina moln af skriande sjöfoglar — allt detta likasom pregladt af en eller par vendetta-historier, med hvilka man trakterat mig om bord — kort sagdt, jag kände mig just illa till mods då jag steg i land. Hvad jag förnam uppe i embetslokalen var ej egnadt att mildra denna obehagliga stämning. Ehuru ensam med mig i sitt enskildta arbetsrum talade prefekten hela tiden halfhviskande och med orolig uppsyn:

»Framför allt, unge man, var försiktig. Ni har fått er début förlagd till ett land, som är ytterst vådligt. Folket här är granntyckt, misstroget, hämdgirigt Om också knif- och värjstyng äro något mindre vanliga än i forna tider, så öfverflöda förtalet och de anonyma anklagelserna så mycket mera. Sätt er icke i beröring med hvem som helst. Här gifvas inga småsaker — allt tages på skarpa allvaret. . . . Ni råkar i tvist med en sardiniskare — nå väl! han är kusin till M. Bacciocchi, och

ni får hela kejsardömet på nacken. (N. b. detta tilldrog sig på kejsardömet's tid.) Se hit bara, den gamla trädgårdsmästaren, som går der och vattnar mina Yuccaplantor medan han röker ur sin stora röda pipa — nå väl! han är inrikesministerns fosterfar. Ni kan tänka er hur han måste krusas Alltså, min unge vän — jag har varnat er — se er väl för, hvar helst ni sätter ned foten.»

Jag lemnade prefekturen ännu mera nedstämd än jag kommit dit. Väl utom porten kände jag dock denna tryckande stämning snart ge vika för det upplifvande intrycket af den pittoreska gatan, de blommande citronträden, solen, hafvet, den höga, turkosblå himlen och alla de vackra qvinnorna, som sutto arbetande framför husportarne och skrattade de förbigående midt i ansigtet

Min bosättning hade sina svårigheter. Jag ville äntligen ha fönstren utåt hafvet; och af en besynnerlig nyck äro nästan alla hus i Ajaccio vända från hafvet. Slutligen upptäckte jag likväl i ena ändan af staden, hos enkan Perrini, två stora möblerade rum med utsigt öfver golfen och dess undersköna horizont af klippor, vatten och grönska. Med undantag af utsigten hade lägenheten föga behag. För att komma dit gick man längs en tom och ödslig kaj utan räcke, utan lyktor, och med en stor öppen brunn der formännen om qvällarne vattnade sina dragare. När jag återvände hem från klubben om aftnarna fick jag här trefva mig fram mellan piskslängar, svordomar och bråkande åsnerader. Och ett sådant hus sedan! En stor grönmålad barack, högt och kallt och stelt, högtidligt och genljudande som ett gammalt kloster, och, för att fullända tafians skuggsidor, den eviga mamma Perrini, som man ständigt mötte, smygande utefter murarne lik en vålnad, i den långa corsikanska enkeslöjan Till all lycka hade jag min lilla granne, Mari-Anto.

Mari-Anto — rätteligen Maria Antonia — var hustru till en åsnedrifvare, som nästan ständigt var ute på färd. Hon bodde

i samma uppgång som jag, vägg i vägg med mina rum Vacker? Inte egentligen vacker, men ung, välväxt, med dansande gång, gröna ögon, som sågo på en med illparig blick, munnen lik ett granatäpple, och kinderna här och der märkta af solstrålarne, oaktadt hufvudduken på moriskt sätt betäckte både öfre och nedre delen af ansigtet. Med sin kruka, eller ibland en stor brödkorg på hufvudet, bröstet höghvälfdt och kjorteln uppfäst öfver höfterna, sprang hon skrattande omkring i grannskapet; och från alla portar ropades efter henne: »Åh! Mari-Anto! Åh! Mari-Anto!»

Mari-Anto och jag voro goda vänner. Ni anmärker kanske att jag med denna bekantskap sänkte mig under min ställning i samhället; men, ser ni, — grannskapet gör så mycket — och sedan är den der ställningen ganska vansklig för en ung man. Min förman hade varnat mig. Corsika har en stor mängd giftasvuxna flickor, alla vackra, mycket vackra, men mycket fattiga. Och, ni kan tänka er, att när en fransos, hvad folket kallar en »*pinsuto*» (»*sun pointu*») och borgarne en »*Continental*» kommer till ön så råkar allt i rörelse. Svarta ögon blixtra och inbjudningar hagla. I de stora genomkylda salongerna dammas de gamla ljuskronorna, öfverdragen aftagas af kanapéer och klavér, och en vacker dag, innan han vet ordet af — är *il pinsuto* gift med åttonde dottern till en kommunaltjänsteman med 1200 frcs lön. Det är dessa hotande omständigheter, som hindrade mig att deltaga i umgängeslivet. Dessutom hade jag haft frossa allt sedan min ankomst och gick sällan ut.

En dag, då jag satt huttrande vid min spisel kom min granne in i rummet med ett glas limonad i handen. Hon ställde glaset med ett småleende på spiselkanten och sade på sin allra bästa franska: »Tisano bon pour *l'echtoumaquo*».

Det var första gången vi talades vid. Jag ville hålla henne kvar, men mannens grofva röst ropade »Åh, Mari-Anto!» och Mari-Anto försvann med en vacker kjortelsväng.

Inte vet jag hvad det lilla trollet lagt i limonaden, men en sanning är att frossan bröts. Olyckligtvis fick jag feber i stället. Ibland skrattade jag högt för mig sjelf vid tanken på min lilla granne. Midt under det allvarligaste arbete i fullsutten rätt i prefekturen, tyckte jag mig känna flägten af hennes kjortelsväng. Hemma hos mig hade jag ingen ro. Jag fördref hela min tid i fönstret eller i trappan. Jag gjorde rent af min kur för den der lilla Mari-Anto, och hon låtsade ingenting märka.

Erkännas måste ock, att jag gick försigtigt till väga, i tanke på mannen, en stor drummel, dubbelt så lång och grof som jag, för att icke räkna fem eller sex svågrar af samma dimensioner, hvilka kommo och åto middag hos min granne om söndagarne, alla finrakade, med romerska profiler, halsar som unga bufflar, och hår liknande en astrakanpels.

En gång, då man och svågrar voro ute på färd, beslöt jag dock gå in till Mari-Anto. Hon syntes ej öfverraskad af mitt besök. Jag satte mig bredvid henne och frågade hvar hon hade sin man. Genom öppna fönstret visade hon mig berget på andra sidan golfen och kastade i den angifna riktningen en slängkyss. Det var icke uppmuntrande, men jag störtade mig hufvudstupa in i min tillämnade förklaring, i det jag utbrast »Oh que mi piace Mari-Anto! —» (O! hvad Mari-Anto behagar mig!)

Hastigt lösgjorde hon sin lilla bruna torra hand, som jag redan fattat, sprang bort till en kista, som stod i en vrå af rummet, öppnade den och återkom till mig med en stor knif i handen: »*Cotello del marito!*» Jag lät henne upprepa orden två gånger. Intet tvifvel! Det var mannens knif. Åsnedrifvaren tycktes vara böjd för svartsjuka, och vågade någon göra sig aldrig så litet artig för hans hustru Med grym uppsyn höjde min engel den blixtrande knifven och gjorde en åtbörd liksom för att slagta mig. Jag gaf mig sken af att taga saken på lek, men var i grunden så der temligen gripnen, och den

dagen sade vi intet vidare. Under någon tid upphörde den gamla grannsämjan. Ett »godmorgon»! eller »godkväll»! i trappan — det var allt.

En fettisdagsafton återkom jag tidigt hem, efter att ha funnit klubben tom. Hela staden var på maskerad. På gatorna mötte man hela grupper af masker, som gingo från hus till hus för att göra upptåg. Enligt gammal vana stå hela den natten alla portar öppna i hela Ajaccio och hvem som vill kommer och går. Längs kajerna utmed vattnet förföljde gatpojkarne hvarandra med, jag vet ej hvad slags hemlighetsfull slagdänga: »O Ragani! O cho dotto...»

Jag kände mig vilsekommen i främmande land, ensam, öfvergifven! På en gång ser jag upp och märker att det lyser i mina kammarfönster. Några språng upp för trappan — ett raskt tag i dörren, och jag ser — gissa hvad? Intet mer och intet mindre än en liten conseiller de prefecture i full uniform, installerad i min fätölj.

Det var Mari-Anto, som i min frånvaro plundrat min garderob och nu spelade karneval helt ensam för sig sjelf. I början tyckte jag mig böra hålla på min värdighet. Tänk bara om prefekten fått nys om ett sådant spektakel! Men — hvad ville jag göra? — Hon var så rasande söt som conseiller, den lilla åsnedrifvarefrun — den broderade uniformen knarrade så hemlighetsfullt under hennes tafatta rörelser.... och de tillämnade bannorna dogo på mina läppar då hon, utan ett ord, tog mig vid handen och ledde mig in i sin egen kammarare...

Knappast voro vi inkomna förr än den sällsamma lilla varelsen gaf mig ett tecken, hvarpå hon hastigt sprang bort till alkoven och strax derpå kom tillbaka med en stor docka, som hon på ett ögonblick satt ihop af en kudde, en af sina kjortlar och en halsduk.

»Det der — Mari-Anto», förklarade hon skrattande, »jag — *il pinsuto*. Om en stund *il marito* komma hem — finna *il pinsuto* hos Mari-Anto — då roligheten börja».

Derpå satte hon sig ned med dockan i famnen, och började på ett komiskt sätt kyssa och smeka henne, i det hon, med en blott alltför lyckad härmning af min röst och min brutna italienska, utropade:

»*Oh! que mi piace Mari-Anto!*

Och se'n skrattade hon — skrattade med full hals.

Men jag skrattade inte, det måste jag bekänna. Jag tyckte att hon gerna kunde valt ett lämpligare ämne för sitt karnevals-upptåg. Men jag hann ej förklara mig. Porten der nere öppnades. Trappan svigtade under tunga steg.

»*Il marito!* rädda er!» hviskade Mari-Anto; — ljuset släcktes, och i den mörka kammaren fanns icke mer än *en* liten conseiller de prefecture, sittande i månskenet med den förmenta Mari-Anto i famnen.

Inkommen till mig lade jag örat till den tunna mellanväggen och lyssnade. Parole d'honneur slog icke mitt hjerta som hade jag varit — i mina egna kläder derinne!...

Oaktadt mörkret, måtte den drumlige åsnedrifvaren vid sitt inträde ha förnummit någonting ovanligt, ett halfqväfdt skratt, eller hvad vet jag? ty han stannade tvärt och mumlade:

»*Che cos'è*» — hvad är det här?

Jag hörde strykningen af en tändsticka mot väggen, derpå ett skri såsom af raseri, en ed, ett språng öfver golfvet, och slutligen — ett kistlock, som öppnades.

Oh! mina vänner! *Il cotello del marito!* Jag tyckte redan jag såg dess tveeggade blad blixtra genom väggen. Men i samma ögonblick utbrast en oerhörd skrattsalfva — Mari-Antos klara, fulltoniga silfverlöje, hvari den äkte mannen, lätt om hjertat, instämde med gröfsta brumbas. Derpå utrop, förklaringar, kyssar — Ack! mina vänner, ändlösa kyssar!...

Det är då visst, slöt baronen efter en liten paus, att aldrig förr har en conseiller-uniform varit med om en sådan karnevalsfest och aldrig dess egare spelat en så bedröflig rol, som jag på andra sidan väggen, der jag i vredesmod afslutade min studie af *den korsikanska hustrun*.

40. Boköfversigt.

Af det rika flöde af nya litterära arbeten, som julen i år tillfört oss, må i främsta rummet nämnas, »*Språkets makt öfver tanken*» af *Esaias Tegnér* (pris 2 kr.), en afhandling, som i en stil af genom-

skinlig klarhet och nästan lekande behag framlägger resultaten af den lärde forskarens arbete. Det lika fängslande som lärerika arbetet utgör n:o 26 af den berömda skriftserien »*Ur vår tids forskning*», hvars stora betydelse för den högre allmänbildningen i vårt land härigenom ytterligare stegrats. — Af biografisk litteratur påpeka vi den samling af porträtt med nekrologer öfver framstående bortgångna samtida, hvilken *Harald Wieselgren* utgifvit under benämningen *Ur vår samtid*, (pris 6 kr. 50 öre), och i hvilken man återfinner de senaste decenniernas historia tecknad i bilder af en talande, ofta i all sin korthet mästerligt träffad karakteristik; så *J. H. Thomander*, *Baltzar Cronstrand*, *J. V. Sprengtporten*, *Axel Adlersparre*, m. fl.. Samma förf. har gifvit oss början af en utförligare lefnadsskildring af *L. J. Hierta*, hvilken lofvar att blifva sitt föremål värdigt och skildrar i raska och lefvande drag ej blott den märklige mannen utan också hans tid. — Ett tredje biografiskt verk af större omfång har genom stiftelsen *L. J. Hiertas* minne kommit vår allmänhet till del i *Michael Agniolos* lefnadsskildring, — ett verk, som ej behöfver förordas för att finna väg till alla hem, der man älskar att ega bilden af den snillrike konstnären och hängifne fosterlandsvännen, tecknad af *Prof. L. Dietrichsons* sympatiska penna.

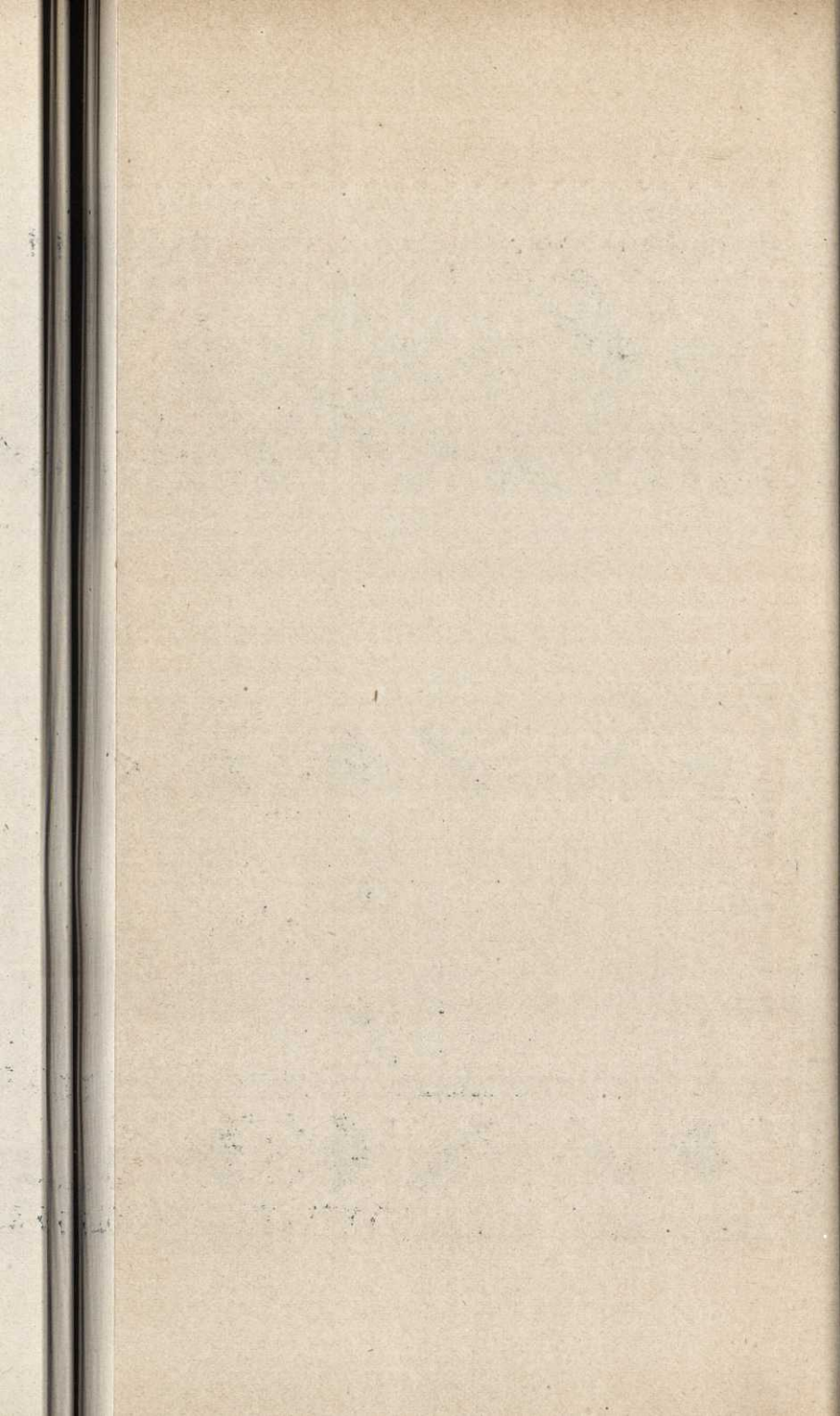
Utrymmet tillåter oss endast att kasta en flygtig blick på de skönlitterära alstren, der vi träffa diktsamlingar af de högt värderade skalderna *Wirsén* och *Östergren*, till hvilka vi hoppas få återkomma; vidare *Ragnar Lodbroks saga*, berättad på vanligt mästerligt sätt af *P. A. Gödecke* (pris 15 kr.), och försedd med präktiga illustrationer hela verket en skatt för hvarje fosterländsk boksamling; vidare »*Vid vägkanten*» af *Amanda Kerfstedt* (pris 2 kr.), en samling berättelser af samma djupa och fängslande skaplynne, förenadt med fint och lätt framställningssätt, som man är van att finna hos denna förf.; en serie gladlynta, qvicka och alltid rena teckningar ur *Leas* fantasier och minnen (pris pr häfte 2 kr.); *Eva Vigströms* ypperliga men grofkorniga *Folkdiktning* från Skåne (pris 3 kr.); en liten vacker och naturtrogen norrlandshistoria af *Alba Ödegård* kallad *Storlyckan*; en ny roman af *Marie Colban*, *Cleopatra*, full af färgrika scenerier och delvis präktiga karakterer, men en temligen misslyckad afslutning; en italiensk novell, »*Blind kärlek*», der åter upplösningen gömmer bokens perla; *Småstycken* på svenska af den omtyckte norske förf. *Chr. Jansson*; slutligen en hel rad öfversatta noveller, af hvilka *Lilla mor*, af *E. de Pressensé*, (pris 1,75) tillhörande »*Läsning för unga flickor*», torde vara det yppersta. Till sist ha vi glädjen omnämna en ny svensk barnbok, »*Bilder ur barnaverlden*» (pris 1 kr.), af *J. C. v. Hofsten*, hvilken, jemte den af oss förlidet år anmälda »*Ur barnens värld*», utgör det bästa vår inhemska barnlitteratur sedan långliga tider haft att uppvisa.

Opphertsmönster från hängkläde (Skåne)

Skönster från "Klutband" (Skåne.)

TIDSKRIFT FÖR HEMMET

TILLEGNAD

NORDENS QVINNOR.

TJUGONDEANDRA ÅRGÅNGEN.

STOCKHOLM, 1880.
KONGL. BOKTRYCKERIET,
P. A. NORSTEDT & SÖNER.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHILOSOPHY

PHILOSOPHY

PHILOSOPHY

PHILOSOPHY

Tjugondeandra årgångens innehåll.

	Sid.
1. Nyåret 1680. Poem af <i>O. Sjögren</i>	1.
2. Läkaresällskapets utlåtande om simöfningar för den kvinnliga ungdomen.....	3.
3. Svenska allmogeqvinnans ställning och behof, Af <i>G. Aldén</i>	7.
4. Elisabeth Barret Browning, århundradets skaldinna (forts. från 21:sta årg:s 6:te häfte). Af <i>E.—N.</i>	20.
5. Backstu-Kari. Berättelse af <i>Amanda Kerfstedt</i>	33.
6. Om broderiet såsom konst, och Handarbetets vänner såsom dess förmedlare hos oss.....	57.
7. Ur vår dagbok.....	63.
8. Gardinmönster i färger.....	64.
9. Et Dukkehjem af Ibsen. Af <i>L. H. Å.</i>	65.
10. En kvinnlig svensk gymnast för hundra år sedan. Af <i>G. E—m</i>	84.
11. Elisabeth Barret Browning. (Slut.) Af <i>E—N.</i>	92.
12. Barnens klagan. Poem af Elisabeth Barret Browning. Öfvers. af <i>Edv. Fredin</i>	109.
13. † Thekla Knös. Af <i>Esselde</i>	123.
14. Boköfversigt.....	115.
»Opphemta»-mönster i färger.	
15. Några ord om de nutida hindren för ett sant familjelif. Af <i>L. H. Å.</i>	117.
16. En blick på franska revolutionens kvinnor. Af <i>A. Hedin</i> . Anmälan.....	132.
17. Brev fra Köbenhavn. Af <i>K. F.</i>	136.
18. Majdrottningen. Efter Alfred Tennyson. Af <i>Edv. Fredin</i>	146.
19. Från skäret. Poem af <i>Sif</i>	152.
20. Vårens barn. Poem af <i>densamme</i>	153.
21. Vega-litteratur.....	155.
22. Läslära, till bruk i hem och skolor, med 24 träsnitt. Af <i>S. Adlersparre</i> . Anmälan af <i>P. A. S.</i>	162.
23. En Jul i Ydre härad. Af <i>B. A.</i>	165.
24. Svenska arbetarefamiljer i Amerika.....	172.
Mönster.	
25. Thekla Knös. I. Efterlemnade anteckningar, meddelade af <i>A. H.</i>	177.
26. Helsning från det gamla hemmet. Vid ett guldbryllöp af <i>S—d</i>	201.
27. Mitt bi. Poem af <i>Olof Stig</i>	202.

	Sid.
28. Sedlighetsfrågan, närmast en fråga för föräldrar och uppfostrare. Af <i>Ernst Olbers</i>	204.
29. Brev fra Kjöbenhavn. Af <i>K. F.</i> (Forts. och slut från 3:dje häft.)	213.
30. Försök att på dietetisk väg förbättra om ej bota kräftan. Ur <i>Eira</i> , Tidskrift för helso- och sjukvård	218.
31. Boköfversigt	223.
32. Är den missaktning, som egnas den qvinliga tjenareklassen, berättigad? (Några ord med anledning af en skrift af <i>C. M. Cornelius</i>)	225.
33. <i>Thekla Knös</i> . II. Efterlemnade anteckningar, meddelade af <i>A. H.</i>	233.
34. Något från den qvinliga diktareverlden: <i>Wilhelmine von Hillern</i>	258.
35. Hvilken är den önskvärda karaktären af den mognare ungdomens boksamling, och hvilka böcker böra för detta ändamål föreslås?	269.
Mönster till bordduksbård.	
36. Hemmets ord. I. Af <i>Esaias Tegnér</i>	275.
37. I <i>Wendelas</i> minnesbok. Poem af <i>Olof Stig</i>	308.
38. Ett svenskt bidrag till litteraturen i qvinnofrågan, af <i>Edmund Gammal</i> , bedömdt af <i>Esselde</i>	312.
39. Korsikansk hustru. Studie efter <i>Alphonse Daudet</i>	328.
40. Boköfversigt	333.
Tvänne färglagda mönster.	

Tilläggsbladens innehåll.

- N:o 1 (utgörande 2 ark 8:o):
 Henrik Ibsens *Et Dukkehjem*. Af *A. Strömbäck*.
 Om gift qvinnas rätt i förmögenhetsrättsligt hänseende. Af
E. V. Nordling.
- » 2 (utgörande 1½ ark 8:o):
 Gifva våra flickskolor berättigade anledningar till missnöje?
 Af *Uffe*.
- » 3 (utgörande 1¾ ark 8:o):
 Utdrag ur en studie öfver den qvinliga hemslöjden i Sverige.
 Handarbetets Vänners årsberättelse för 1879.
 Handarbetets Vänners lärarinnekurs i gammalsvensk hemslöjd.

Föreningen Handarbetets Vänners

Årsberättelse för 1879.

Under det arbetsår, hvilket denna berättelse omfattar, det sjunde sedan Föreningens stiftelse, har Föreningens verksamhet fortgått och utvecklats sig i ungefär samma proportion som under de näst föregående åren, likasom ock Föreningens styrelse och konstnärliga ledning, med undantag af några smärre förändringar, varit densamma.

Som en följd dels deraf att inbjudningsbref under året utgått i vidare kretsar, men dels och kanske ännu mera deraf, att alstren af Föreningens verksamhet blifvit allt mera kända och uppskattade, har antalet ledamöter under året ökat och uppgår nu till 1,199.

Då i ett företag sådant som detta, hvarest de mera ideella intressen, hvilkas främjande afses, visserligen stå högst, men der dock sakens ekonomiska grundval måste vara af stor vikt, siffrornas språk är ganska värtaligt, må det tillåtas oss att ur räkenskaperna meddela några uppgifter i runda tal beräknade:

Beloppet af försålda varor utgör.....	26,973.
Medlemsafgifter	5,995.
Lån lemnade af föreningsmedlemmar	12,412.
Utgifna arbetslöner och aflöningar.....	19,486.
Behållning i lager och inventarier.....	18,907.

Vid jämförelse med föregående år visar det sig, att

Medlemsafgifter ökats med.....	6 %,
Arbetslöner och aflöningar med.....	19 %,
Behållningen med.....	29 %,

Minskadt äro deremot:

Beloppet af försålda varor med.....	8 %,
Lån med.....	25 %,
samt gäfvor och anslag med.....	26 %,

Omsättningen har ökat och utgör i år 43,400 emot 37,000 förledet år.

Arbeterskornas antal har varit omkring 100, boende dels i Stockholm dels i landsorten och arbetslöner hafva utgått med 14,500.

I likhet med föregående år har Föreningen erhållit anslag af Kongl. Maj:t 1,200 kr. samt af 13 Kongl. Hushållnings-Sällskap tillsammans 2,150 kr.

Bland Föreningens medlemmar hafva i enlighet med stadgarnes 2:dra § 3:dje punkt, diverse af Föreningen förfärdigade arbeten utlottats till ett antal af 78 med värde af 2,313,05 motsvarande omkr. 38 % af medlemsafgifterna.

Föreningen har under året deltagit i flere slöjdställningar inom landet, såsom i Kalmar, Vadstena, Nyköping och Göteborg, samt, på anmodan, äfven i den stora konstindustriutställningen i Köpenhamn förliden sommar. Äfven på dessa utställningar har Föreningen tillvunnit sig en hedrande uppmärksamhet och hafva pris blifvit henne tillerkända.

Efter åtskillig brevexling med Svensk-Norska ministern i London och under förhoppning att i den rika verldsstaden kunna finna afsättning för den svenska nationella hemslöjden i den riktning Föreningen representerar och söker tillgodogöra, afskickades en större sändning, som välvilligt emottogs och sedermera af Styrelsens ledamot Fröken Giöbel förevisades. De förhoppningar, man hyst att kunna fördelaktigt afyttra denna sändning, hafva dock ej blifvit uppfyllda. I ett bref från Fröken Giöbel meddelas

att någon afsättning i England ej är att påräkna, då våra arbeten ej kunna täfla med de numera i stor mängd för handen varande orientaliska mönstrens rikedom och prisbillighet samt

att våra arbeten i England anses vara för litet dämpade i färgen, — men att vi nog här hemma skola fortfarande finna

afsättning till resande engelsmän, hvilka gerna på främmande ort uppsöka det som är egendomligt för det land de besöka.

Undervisning i diverse väfnadsarter har på Föreningens byrå och af dess arbeterskor blifvit lemnad.

Vigten och nödvändigheten af att uppsätta en ordnad *lärarinnekurs i gammalsvensk prydnadsslöjd* har af föreningens ordförande allt kraftigare påyrkats och förberedande åtgärder i detta syfte vidtagits, hvarför en sådan kurs lär med temlig visshet komma till stånd hösten 1880.

En ansökan om ökad anslag att använda för utgifvande af ett mönsteralbum och litterära ändamål i öfrigt har icke blifvit af Kongl. Maj:t bifallen, och till följd häraf samt äfven af mellankommande hinder, har en sådan mönstersamling, ehuru påtänkt, icke kunnat komma till stånd. Föreningen har dock medverkat vid anordnandet af den Mönsterbok för slöjdundervisningen i hem och skolor, som af Redaktionen af Tidskrift för Hemmet utgafs samtidigt med den allmänna hemslöjdställningen i Stockholm i Februari innevarande år,

Redogörelse för Föreningens deltagande i denna utställning, äfvensom i den nu pågående af Slöjdföreningen och Handarbetets Vänner gemensamt ordnade Textilställningen, tillhör dock nästkommande årsberättelse.

I öfrigt får styrelsen hänvisa till revisionsberättelsen samt slutligen uttala sin tacksamhet till de många, som med varmt intresse och upplyst nit biträdt styrelsen i dess sträfvanden.

Stockholm i Maj 1880.

Å styrelsens vägnar:

E. ANKARSVÄRD,
född NYSTRÖM,
vice Ordförande.

Anna Fleetwood.

Hanna Winge.

Revisionsberättelse.

Undertecknade, utsedde att granska Föreningen Handl-
arbetes vänners räkenskaper och förvaltning under år 1879,
få härmed redogöra för resultatet af denna granskning.

Föreningens *ekonomiska ställning* vid årets början var:

<i>Tillgångar</i>	Kr. 35,816: 19.
<i>Skulder</i>	» 21,154: 64.
eller <i>en behållning af</i>	Kr. 14,661: 55.

Utgjorde, vid årets slut, af:

Tillgångar:

Cassa.....	Kr. 429: 76.
Inventarier och Redskap	» 3,896: 33.
Mönster och Modeller.....	» 2,626: 66.
Varor	» 31,370: 81.
Fordringar af diverse personer	» 2,630: 79.
	<u>Kr. 40,954: 35.</u>

<i>Skulder</i> till diverse personer ...	» 22,047: 93.
eller <i>en behållning af</i>	Kr. 18,906: 42.
hvidan årets <i>nettovinst</i> upp- går till	Kr. 4,244: 87.
emot	» 4,933: 03 året förut.

Som räkenskaperna jemte tillhörande verifikationer bœ-
funno sig i bästa ordning samt Föreningens angelägenheter
blifvit med serdeles nit och omsorg ledda, få Revisorerna
hemställa det Föreningen, — med betygande af sin erkänssla
för det sätt hvarpå Föreningens angelägenheter blifvit hand-
hafde — måtte meddela Styrelsen full ansvarsfrihet för 1879
års förvaltning.

Stockholm den 12 Maj 1880.

Anna Wallenberg,
f. von Sydow.

F. von Rothstein.

Uppgifter
om
Föreningen Handarbetets Vänners
Lärrarinnekurs
i
Gammalsvensk hemslöjd.

Då föreningen *Handarbetets Vänner* stiftades, ingick äfven undervisnings meddelande i planen för hennes verksamhet.

En sådan undervisning har också i stor skala fortgått under de sju år, föreningen arbetat för sitt mål. Så har flertalet af alla de väfverskor föreningen användt i Stockholm och på landsbygden genom henne fått sin undervisning. De allra flesta af föreningens qvinliga medlemmar hafva på hennes byrå undervisats i alla de arter af uträknings-söm, som der användes; slutligen hafva mindre lärokurser i finare konst-söm mot billig afgift fortgått i fyra år.

I mån af det stigande inflytande föreningen vunnit på den allmänna smaken och arbetsbegäret bland våra qvinnor hafva dock upprepade förfrågningar ingått, så väl från Hushållningssällskapen som från enskilda personer i landsorten, *om ej undervisning kunde erhållas för blifvande lärarinnor*, hvilka skulle ega att sedan i landsorten sprida kunskapen om de gamla godkända arbetssätten. — Denna begäran har föreningen hittills måst afslå, emedan för bildande af *lärarinnor* fordras helt andra tillgångar, så väl på lärarekrafter som undervisningsmateriel m. m., än som hittills stått föreningen till buds, om man ej ville äfventyra att hela den sak, för hvilken föreningen arbetar, skulle missriktas och undergrävas genom inflytande af otillräckligt bildade lärarinnor.

Enär föreningen dock väl insett det berättigade i nämnda begäran och sjelf varmt önskade att kunna äfven till allmogens hem återföra de gamla, der fordom idkade arbetssätten, och sålunda i någon mån återgälda det idékapital, hon från dem lånat, så har föreningen, under löfte om benägen medverkan af tekniska skolan i Stockholm, beslutat att upprätta

En lärarinnekurs i gammalsvensk hemslöjd.

Ändamålet med denna kurs skall vara att bibringa den grundliga insigt i de ifrågavarande arbets-sättens art, stil och användning, samt den fullständiga öfning i deras teknik, som fordras för att utgående éløver skola i sin ordning kunna meddela, ej blott de mekaniska handgreppen, utan derjemte äfven begreppet om hvad som är *rätt och orätt, vackert eller fult* i fråga om hemslöjd i allmänhet och särskildt med afseende på den gammalsvenska konstslöjden.

Vilkoren för inträde i lärarinnekursen äro följande:

1. Åldern 21—30 år.
2. Intyg af lärare om *bokliga kunskaper*, motsvarande *en lägre seminarie- eller elementarskolekurs*, eller ock *folkskolans* högsta kunskapsmått.
3. Intyg af kompetent person, om fullgod insigt och öfning i en väfstols vanliga användning med två och fyra skaft.
4. Intyg af presten och en bildad qvinna inom den församling der sökande bott senaste 2 år, att hon eger en stadgad och oförvitlig karaktär.
5. Intyg af läkare att hon äger fullgod helsa och tillräckliga kroppskrafter för ifråga varande arbete.
6. Intyg att hon har nödiga tillgångar att under lärotiden bestrida kostnaderna för bostad och underhåll i Stockholm, (30 à 35 kronor i månaden, för personer vana vid tarfligt lefnadssätt).

Ansökan om inträde, åtföljd af dessa intyg, insändes till föreningens styrelse innan den d. 15 nästkommande Oktober; svar lemnas innan den 24:de Oktober, och kursen börjar den 5:te November.

Afgiften för hela kursen är 100 kronor, hvilka erläggas vid inträdet.

Élöver, som förordas af Hushållningssällskap, hvilka beviljat understöd för året åt Handarbetets Vänner, ega företräde framför andra.

Någon kunskap i ritning och vana vid konstväfnad enligt Ekenmarks metod, gifva äfven företräde.

Lokal, jemte redskap, material, modeller m. m. för det praktiska arbetet, lemnas af Handarbetets Vänner.

Tekniska skolan upplåter lokal för ritundervisningen, m. m.

Undervisningen lemnas af en konstnärligt bildad lärare och en lärarinna, hvilken senare tillika är föreståndarinna för den praktiska arbetskursen.

Élëverna ega att noggrant iakttaga uppgjorda arbetsreglor och lektionsordningar, samt villigt ställa sig föreståndarinnans tillsägelser till efterrättelse.

Antalet élöver blir tills vidare högst 10.

Kursen fördelas i *en förberedande* afdelning med 5 till 8 månaders undervisning; och en *afslutande* om 3 till 5 månader, beroende af elevens framsteg.

Arbetstiden för dels undervisning, dels öfning på egen hand är *8 timmar dagligen*.

Undervisningsämnen äro:

Praktiska:

1. Frihandsteckning enligt Stuhlmann;
2. Teckning efter ritade mönster;
3. D:o efter arbetade föremål;

4. Anordning af mönster för olika ändamål efter uppgifna motiv;
5. Försök till egen komposition;
6. Kopiering af färglagda mönster;
7. Sammansättning af olika färger enligt gifna grunder;
8. Sammansättning efter fritt val.
9. Opphemta väfnad;
10. Flossa-väfnad, trensad och otrensad;
11. Dukagång;
12. Rosengång;
13. Rödlakan;
14. Krabbasnår;
15. Munkabälte, allt i vanlig väfstol med 2 och 4 skaft.
16. Vingåkerssöm;
17. Opphemta-söm m. m.
18. Kors-styngs-söm för olika ändamål;
19. Tvistsöm;
20. Krabbasöm;
21. Snårsöm;
22. Nätbroderi;
23. Slutligen, om tiden medgifver, grunderna för enklare konstväfnad enligt nyaste metoder, efter Lärobok i väfkonst af läraren vid högre tekniska skolan, J. Andersson, samt knyppling, frans- och tofsslagnig.

Muntlig framställning af läraren i

24. Första grunderna för *de geometriska mönstrens uppkomst och betydelse, sammansättning och användning*;
25. D:o för *läran om färgen och dess tillämpning på väfnads-mönster*, företrädesvis i frambringandet af geometriska mönster;
26. *De hufvudsakligaste färgämnen*a, så väl i afseende på skönhet som uthållighet;

27. *Enkla metoder för hemfärgning*, företrädesvis med inhem-ska vegetabiliska färgämnen;
28. Kort och enkel framställning af hvad som förstås med *stil* på mönsterväfnadens och uträknings sömmens område;
29. Förklaring af *den gammalsvenska konstslöjdens sannolika ursprung*, dess olika arter och användning m. m.;
30. *Hemslöjdens betydelse ur moralisk, ekonomisk och foster-ländsk synpunkt*;
31. *Fordringarne på en lärarinna i prydnadsslöjd för folket*.
Kursens båda afdelningar avslutas medelst uppvisning och kunskapsprof inför föreningens styrelse och af henne tillkallade censorer.

Utgående élève meddelas utförligt betyg om sin kunskap och lämplighet att undervisa, äfvensom intyg öfver flit och uppförande.

Élève kan genomgå endast förberedande afdelningen, men erhåller då mindre fullständigt betyg och begränsad tillåtelse att undervisa.

Élève som genomgått fullständig kurs på båda afdelnin-garne erhåller fullständiga betyg och tillståndsbevis att lemna undervisning i alla de inlärdas arbetsarterna, dock med vissa förpligtelser till föreningen, syftande att förekomma missbruk och oriktig uppfattning af arbetet.

Élèverna behålla ett mindre prof af hvarje arbetsart, de inlärt, samt de af dem utförda ritningar, sedan dock först ett urval af arbetsprof ock ritningar gjorts för att bilda en mo-dellsamling för kursen.

Då ej annorlunda öfverenskommes tillfaller allt öfrigt arbete föreningen, hvilken dertill lemnat materialet. Huruvida några flitpenningar komma att utdelas, beror af styrelsen och af de kostnader kursen i öfrigt kommer att medföra, åtgången af material för oanvändbara läroarbeten m. m.

Till slut må nämnas, att det är föreningens önskan att i bredd med ofvannämnda kurs småningom kunna få till stånd äfven en **lärarinnkurs i skolsöm**, lämpad så väl för folkskolan som för högre läroanstalter.

Stockholm, Brunkeberg 15, i Augusti 1880.

Handarbetets Vänners styrelse.